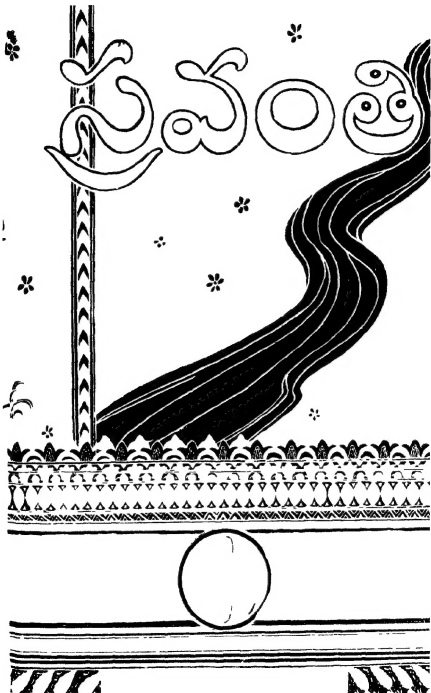

8208

Recommended for use in all the public libraries and school libraries
by the Director of Public Libraries, Andhra State, Madras,
vide Proceedings Dis No 50 55 dated 6th January 1955

డాక్టర్ శ్రీ బి రామకృష్ణరావు,
ఉపాధ్యక్షులు
ద. భా. హిందీ ప్రచార సభ

శ్రీ సి. రాజగోపాలాచార్యులు,
ఉపాధ్యక్షులు
ద. భా. హిందీ ప్రచార సభ

ఈ సంచికలో

- 1 పంపాదక్షిణం
- 2 వాక్యకము (కవిత)
శ్రీమదాచార్య రఘునాథ వ్రతవర్ణి
- 3 హిందీ సాహిత్యం - పూర్వ మధ్యయుగము (వ్యాసం)
డాక్టర్ ఆర్యేంద్ర శర్మ యం. ఏ
- 4 మార్కండేయ పురాణములు - మనుచరిత్రము (వ్యాసం)
శ్రీ వల్లభ దుర్గయ్య. యం. ఏ.
- 5 హంవయ్య (కవిత)
కీ కే అల్లసాని రామనాథశర్మ, అష్టావధాని.
- 6 కాళిదాసు కవి సందర్శనము (ఏకాంకిక)
శ్రీ కి రా
- 7 సంధ్యారవము (కవిత)
శ్రీ జెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి
- 8 గీతార్థము (వ్యాసం)
శ్రీ ఎక్కిరాల శృంగారాచార్యులు, యం. ఏ
- 9 అవ్యక్తవేదవ (గేయం)
శ్రీ పెండ్తూరి చినరాఘవరావు 'తాత్పర్య'
- 10 పుస్తక పరిచయం
- 11 ప్రేమతత్వం (గేయం)
శ్రీ జయంతి
- ★ 12 హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘం పర్యవేక్షక మహాశయి

హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘం స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి

రాజపు 1922 సంవత్సరం మండే హైదరాబాదులో హిందీ ప్రచారం జరుగుతున్నది. అనాటినుండి దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారపత్ర యాజమాన్యవన శ్రేణులో వరిజ కేంద్రాలు, హిందీ ప్రేమి మండలు ఎర్పడి నిర్వహణగా హిందీ వ్యాప్తి కృషి చేస్తున్నవి. అప్పటి హైదరాబాదు ప్రభుత్వము హిందీ భాషయెడల నచ్చావాన్ని చూపించక పోగా పై పెచ్చు ఈ ఉద్యమాన్ని అణచివేయడానికి గూఢా విశ్వ ప్రయత్నం చేసింది. ప్రభుత్వానికి నచ్చ తెచ్చడానికి హిందీ ప్రచారాన్ని అణివృద్ధి చేయడానికి 1935 వ సంవత్సరంలో హైదరాబాదు రాజ్య హిందీ ప్రచార పత్ర ఏర్పడింది. 1941 - 42 సంవత్సరం వరకు రాజ్య హిందీ ప్రచార పత్ర దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార పత్రతోనే కలసి ఉన్నది. తరువాత ఆ పత్ర దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచార పత్రతో సహకరించడం వదలివేసింది

మహాత్మాజీ హిందీ సాహిత్య సమ్మేళనంతో తెగతెంపులు చేసుకొనడం, దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారపత్ర మహాత్మాజీతోనే ఉండిపోవడం అందరికీ తెలిసిన విషయమే. రాజ్య హిందీ ప్రచారపత్ర దక్షిణ భారత హిందీ పత్రతో సహకరించకుండా ఉండడానికి ఇది ఒక కారణంగా చెప్పబడింది 1941 వ సంవత్సరం తరువాత రాజపు బదాను సంవత్సరాలు క్రింద ఇండియా ఉద్యమం మన దేశంలో ముమ్మరంగా జరగడం వల్లనూ, దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారపత్ర ప్రధాన కార్యదర్శి మొదలగువాడు కాలాగారంలో ఉండడం వల్లనూ భారత రాజ్యాంగ పత్రో హిందీ భాష వ్యవహరించు విధిచరణం జరుగుతూ ఉండడం వల్లనూ హైదరాబాదులో వివిధాని వని జేయడానికి అవకాశం కలుగలేదు. 1948 వ సంవత్సరంనుండి వరంగల్లలో హిందీ వికారద విద్యాలయాన్ని వెలకొల్పి దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారపత్ర అంధ్రకాశి తిరిగి వనివి ప్రారంభించింది. 1951 లో హైదరాబాదులో హిందీ ప్రచార సంఘం స్థాపించబడింది. హైదరాబాదు త్రిభాషాప్రాంతం కావడం వలన ఈ రాష్ట్రంలో హిందీ ప్రచార కార్యాన్ని విర్యహించే హక్కుకార్యకమ అంధ్ర కాశినుండి తొంగింది కేంద్రపత్ర తన మీద పెట్టుకొన్నది. తత్ఫలితంగా 1952 లో శ్రీ ప్రియమీ రామానంద తీర్థగారు అధ్యక్షులుగను, శ్రీ రాజ్ కర్ జి. యం. మేలుకోదే, యం. చెన్నారెడ్డి గారలు ఉపాధ్యక్షులుగను, శ్రీ అంజనేయ శర్మగారు కార్యదర్శి గను ఆదేశాక్ కమిటీ ఏర్పాటు చేయబడింది. ఈ ఆదేశాక్ కమిటీ ద్విగుడికృతాచారంతో రెండు మూడు సంవత్సరాలలోనే ప్రళంసనీయంగా వనిచేసింది. గడిచిన మే వెల 22 వ తేదీ పాఠ్యంప్రతం పంపువర్తనకట్ట సమావేశం జరిగి మాతమ కార్యవిధానాక వర్గం ఎమ్మకొన బడింది. దీనికి హిందీ ప్రచార సంఘానికి సంపూర్ణమైన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి లభించింది. మాతమ కార్యవర్గ పక్ష్యంలకు మా హృదయ పూర్వకమైన ప్రియకాన్ని తెలియ జేస్తున్నాము. ఈ పంక్ష్యక స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని కల్పించడంలోనూ, ఎప్పుడీ కప్పుడు కార్య విర్యహణలోనూ పహాయపడుతున్న కేంద్ర పత్ర ప్రధాన కార్యదర్శి శ్రీ మోటారి పత్తవారాయణగారికి మా కృతజ్ఞతను తెలియజేస్తున్నాము. హైదరాబాదులోని ప్రజలు, వారుకులు ఈ పంక్ష్యక అన్ని విధాలా సహకరించ గలరని విశ్వసిస్తున్నాము. అట్టికంగా ఈ పంక్ష్యక పహాయం చేస్తున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వం వారికి మా దవ్యవారాను సమర్పిస్తున్నాము.

సంవత్సర చందా
రూ. 2-0-0

విడిప్రతి
రూ. 0-4-0

స్రవంతి

సంపుటి ౨	జ్యేష్ఠమా, మన్యథ సంవత్సరము	సంచిక ౩
----------	----------------------------	---------

సంపాదకీయం :

హిందీ కమీషన్

భారత రాజ్యాంగ చట్టం అంగీకరించబడి ఐదు సంవత్సరాల పూర్తి అయినవి, రాజ్యాంగ చట్టంలోని 344 వ మూత్రాన్ని అనుసరించి రాష్ట్రపతి హిందీ కమీషనును వియమించవలసి ఉన్నది. 344 వ మూత్రంలో "రాష్ట్రపతి ఈ సంవిధాన ప్రారంభమునుండి అయిదు సంవత్సరములు గడించినపుడును, అటుపిమ్మట వదిలించు సంవత్సరములు గడించినప్పుడును, అయిన వియక్తిచేయ సభాపతితోను, మరియు ఎనిమిదవ అనుసూచిలో నిర్దిష్టమైన వివిధ భాషలకు ప్రాతినిధ్యము వహించునట్టి ఇతర సభ్యులతోను కూడియున్న కమీషనును వియక్తి చేయవచ్చును" అని ఉన్నది.

ఈ కమీషన్ వారు దేశమంతటా పర్యటన చేసి ఈ క్రింది విషయములపై ఒక నివేదికను తయారుచేసి రాష్ట్రపతికి పంపించవలసియున్నది.

1. కేంద్రీయ సంఘప్రభుత్వ ప్రయోజనముల విమిక్తము క్రమేపి హిందీ భాషను ఉపయోగించుట.

2. సంఘ ప్రభుత్వ ప్రయోజనము లన్నింటికీ గానీ లేక వాటిలో దేనికైన గానీ ఇంగ్లీషు భాషను ఉపయోగించుట.

3. 343 వ మూత్రంలో పేర్కొనబడిన ప్రయోజనములన్నింటికీ గానీ వాటిలో దేనికైన గానీ ప్రయోగించబడ వలసిన భాష.

4. సంఘ నిర్దిష్టములైన ప్రయోజనములకొరకు ఉపయోగించ బడవలసిన అంశాలు.

5. సంఘముయొక్క రాజభాష విషయంలోనూ, ఒక ప్రాంతీయ ప్రభుత్వవారు ఇంకొక ప్రాంతీయ ప్రభుత్వంతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుపవలసి వచ్చినప్పుడును ఉపయోగించ బడవలసిన భాష."

ఈ కమీషనులో ఎనిమిదవ అనుసూచిలో నిర్దిష్టములైన 14 భాషల ప్రతినిధులు ఉండవలసిన 344 వ మూత్రం విధిగిస్తున్నది. ఆ 14 భాషలలో హిందీగూడా ఒకటి. రాష్ట్రపతి

ప్రకృతి విద్యావేత్త అయిన శ్రీ శేరగాది కమిషనుకు అధ్యక్షులుగా పనిచేసిందివాడు. ఇది చాలా సంవత్సరమైన విషయం. కాని ఖిగిలివ వర్ణులపేర్లు ఇంతవరకు ప్రచురణ కాలేదు. ఈ పేర్ల విషయంలో శ్రీ టాండ్‌నగారి నాయకత్వాన హిందీ పాపిక వర్ణులను వారు కొంత గందరగోళం చేస్తున్నట్లు తెలుస్తున్నది. ప్రస్తుతంలో ఏ భాషకు ఎంతమంది వర్ణులు ఉండవలెననేది స్పష్టంగా లేదుగనుక హిందీలో ఆ కమిషన్‌లో పగమైనా స్థానాలు భావనలను టాండ్‌నగారు వదిలివేశారు. అనేక సమావేశాలు జరిపించి శేంద్ర ప్రభుత్వంపై శాశ్వతంగా వదిలివేశారు. ఈ విషయంలో శేంద్ర విద్యార్థులూ, వామ కామ అభిప్రాయ భేదంగా వచ్చినట్లు తెలుస్తున్నది. 344 వ మాత్రాన్ని దరివిడి కమిషను వర్ణులలో అన్ని భాషలవారికి సమానమైన ప్రాతినిధ్యం ఉండవలెనని ప్రతిపాదిస్తే దోర వదులుతున్నది. హిందీవారికి అందరితోకాని ప్రాతినిధ్యం యిచ్చే సరిపోదను. వాణి ఎక్కువ ప్రాతినిధ్యం కావలెనని 11 దేవికే ఆ ప్రాతినిధ్యం 111 ఈ అదివార రోజునందుని రాష్ట్రపతి గూడా విమరు తెందుతున్నట్లు తెలుస్తున్నది. మొత్తంమీద హిందీ అతివాదులదృష్టి మారినట్లు కనపడడం లేదు. వారిదృష్టి మారనంతకాలం ఇతర భాషలవారికి పందేహం పెరగక మానదు. ఈ పందేహం పెరిగినకొద్దీ రాజభాషయెడల ప్రజలలో ఏవగింపుగూడా పెరుగుతుంది. విశానికి దక్షిణదేశంలోని వాయువులా, ప్రజలు ఎంతో ఉదారంగా వ్యవహరించి అప్యాయతతో హిందీని నేర్చుకొంటున్నాడు. అహిందీ ప్రాంతంలో అనేక సంస్థలు హిందీ వ్యాప్తికి కృషిచేస్తున్నవి. అట్టి స్థితిలో హిందీవాడు ఇంత హంగామా ఎందుకు చేస్తున్నాడో దోరవడదంలేదు. హిందీ కమిషనులో ఎక్కువ ప్రాతినిధ్యం లభిస్తే తద్వారా వారు కను విద్యారంబు ఇతర భాషలవారిమీద దుర్దగంబుని అనుకుంటున్నారా : అది భ్రమ అని వారు ఎంత కొందరగా గ్రహిస్తే అంత మంచిది. హిందీ వాడు అదివార రోజున దక్షిణదేశంలో జరుగుతున్న హిందీ ప్రచార వ్యాప్తికి అటంకాన్ని కలుగజేస్తున్నది.

ననాతనులకు జడియక శ్రీ విద్యా, శ్రీ పునర్నివాహ సంస్కారాలు అమలులోనికి తెచ్చిన మహాసంస్కర్తలు, గద్యపత్రపత్రికలు తెలుగు పాఠస్వక రథమును ఫర్వతోముఖముగ వదలి తెలుగు వారికి తెలుగుబాట చూపిన నవయుగ ప్రవర్తకులు —

శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారికి

శ్రద్ధాంజలిలు.

క వి త :

వార్ధకము

శ్రీ మదాచార్య రఘునాథ చక్రవర్తి

రాజామాత్య భిషగ్యశీంధ్ర సహజాలంకారమున్, మల్ల రూ
పాజీవాజన దాన గాయన విడంబ స్థానమున్, యౌవన
వ్యాజాంధ్యాపనుదంజనంబు, వివిధాహంభావ విర్వాపణం,
దాజన్మ స్థిరితావరోపణచణంబై వార్ధకం టొప్పెడున్.

మరిన స్వభావమేగరి
యలకలు కుక్షత్వమెనయు టసహజమని పే
రలుకనొ తెల్లని రదనా
వళి వెడలును నోటి నుండి వార్ధక దళలోన్.

వదలక యాక్రమించుకొన వచ్చు జరాసరి కీలరిన్ రసా
స్పదమగు సార యౌవన సువస్తువు దగ్ధము కావుటన్ వపు
స్పదన పరంపరన్ పలిక సంజ్ఞ వహించి తదీయమైన బూ
డిదయె కనంబడున్; మరి పటిష్ఠత యెట్టుల నిచ్చు నమ్మెయిన్;

ప్రాయము లాలసాలత, కపాయము ధారణకున్, సమావనా
ధ్యాయము వీర్య శక్తికి, సుపాయము శాంతికి, నాపత త్వని
ప్రాయము యౌవనాద్రికి, కులాయము విస్మృతి, కంఠకోర్ధితా
నాయము ప్రాణపక్షి, కుపనాయము భ్రాంతికి వార్ధకం బిలన్.

ఇంతటి పీలున్నను నా
వంతయు సుకృతంబు చేయవని పండ్లూడన్
అంతకుదు కొద్దైనన్నటు
దంతావళి నోటినుండి తరలున్ ముడిగొన్.

పరిశ క్షత్ర శిరోజరాజి కిరణప్రాయంబుగా వృద్ధు వి
 స్కలమౌవక్త్రము చంద్రమండలము రేఖన్ దోచుటన్ యౌవనో
 జ్జ్వల యోషిన్నయనంబులన్ జలజముల్ శత్రుత్వసంపిద్ధిగా
 వలయున్ దత్తుముఖంబునందు ముకుళీభావంబె ప్రాపించెడిన్.

మరణమును మించి జరయే
 పరాభవించెడివి, విరుడు పాపము, ధర్మా
 చరణమునకు గడగుండవి
 శిరము నధిష్టించి నెరపు చెప్పన్ జొచ్చెన్.

కృష్ణవర్మగుణమ్ముల నెన్నజేయ
 జీవనమునందు కాంక్షను శిథిలపరుప
 వచ్చును హిమానితైవది వార్ధకంబు
 సురతరంగపతీ సేవ కరము మేలు.

వదనంస్తంభము, నాననావనతియున్ ప్రాపించు, కుంచించు మై,
 విదలించున్ కరముల్, ప్రియోత్తుల వినన్ వీరీడు, తెళిరతిన్
 హృదయోద్వేగము గూర్చు, మేన్మలచు నోలన్ తన్నవోరా జరల్
 బెదరున్ పూరుపు జూచి యొండపరమున్ భీతిల్ల జేయున్ నరున్.

పడగొట్టిన వారికి రవి
 వరువున, శిశిరార్దులైన వారికి శశితై
 వది, పడతుల మదికి రుచిం
 పడు పెవిమిటి ముదిమిచేత వడిమళ్ళినచో.

ముదుకవి తలపై కనపడు
 నది నెరపేమియును కాదయా; మరియింతె
 ట్టిది యన నాశవిజన్మము
 ముధ యవి విధిపెత్తిపైన బూడిద చల్లెన్.

చవలురాలన ఇందిర కవయశంబు
కలదు కాని తదీయము కాదు తప్పు;
కడలిదోషమే యగునది, కన్నకూతు
వ్వేచ్చను పురాణపురుషుని కిచ్చుకతన.

కరదృశదండున్ యముగతి,
హరివలె సగదున్, శకాంకునట్టుల వక్రన్,
హరుపగిది విరూపాక్షన్
జర పుణ్యవిహీనునైన సలుపన్ జాలున్.

ముసలితనము వచ్చి తోసినోటివి తొక్కు
పల్కలను విలువైనవిలము నన్ను
చేంద్రియస్థ శక్తి నేర్పడగాజేసి
పసికనంబు మరల వరలజేయు.

ప్రీలకు మీనకట్టు చనుదేరని బాలుడు శర్కరాధ్యమో
పాలవలెన్ రుచించు; నదివచ్చిన యయ్యువకుండు జెర స
మ్రేళన నొప్పు చల్లకుపమింపగ నొ; నిక తెల్లనైన మీ
సాలుగలాడు గుగ్గులు కషాయ మటుల్ వెగటొ తలంపగన్.

నలువది వింక ధారణయలుగును, చర్మము నేరిదేండ్లకున్
బలమరు, దృష్టి వృద్ధివయి పాడగు, కుక్రము దెబ్బిదింటితో
విలయము చెందు, నెప్పరికి విక్రమముండదు, బుద్ధి తొంటదే
దులు చనినన్ నశించును, చెడున్ కరణంబుల శక్తి నూటితోన్.

నాయకగుణముల కలరిన
నాయకయున్ “వలిత ఇత్యనాదర” అని వా
క్యాయను డన్నటు లధ్యవ
సాయవ్యావృత్తయొను ఘవిర విటు నెడన్.

తలపై గాంధీబోపీ
గలవారికి పచ్చనట్టి ఘనతను బోపీ
వెలియైనను తలనెర పది
తలయట్లే వ్రాంతి గొల్చి గౌరవపడఱా.

దైవప్రాప్తము ప్రాణివంచనము వృద్ధత్వంబు; తద్భూర్గవ
స్థా వై విద్యము దేహదారి కపహాస్యత్వంబు కల్పించు, కా
మావిష్కారమును తత్ప్రయత్నము లజ్ఞాపాదియై ప్రీతి శో
కావేగంబును గూర్చునా నగుట మేలా యేడ్చుచే మంచిదా :

రసభావ తదాభాస
ప్రసర కవిత్వ ప్రణేతృ పరిణత మతికిన్
మునలితనము వచ్చిననున్
పనకొలగదు రచనలో తపశ్శక్తి మెయిన్.

అనుభూత్యకత్తుడై ర
క్షను దృక్పాత్రంబుచేత పలువుకొనెడు వృ
ద్ధవి భార్యయు సంపదవలె
ననయము తద్బుట్టు నమభవార్థంబై యగున్.

కరదృత దీపం తెలువలె
పరోపకారమునకగునొ ప్రవయోవధు వ
ప్పడునున పరహితయగుటను
కరదీపన్యాయ మెనయుగా వృద్ధసతిన్.

హిందీ సాహిత్యము -

పూర్వమధ్యయుగము

డాక్టర్ ఆర్జేంద్రశర్మ, యం. ఎ

1850 నుండి 1860 వరకు అవిగా మూడువందల సంవత్సరాలు హిందీ సాహిత్యంలో పూర్వమధ్యయుగ మువ్వించుకొంటున్నది ఈ యుగంలో విరూపమైన సాహిత్యాన్ని బట్టి ఈ యుగానికి భక్తియుగమని గూడా పేరు ఏర్పడింది ఈ యుగాన్ని హిందీ సాహిత్యంలో మువ్వయుగమని అంటారు. ఆ అనడంలో ఏమాత్రమూ అతిశయోక్తిలేదు. కారణ మేమంటే హిందీలో మహాకవులుగా ప్రకృతిగానిన అనేకమంది ఈ యుగంలోనే జన్మించి కావ్యరచన చేశారు. జాయసీ, కబీరు, మీరా, తులసీదాసు, మారదాసు, రసఖాన్ మొదలగు వారందరూ ఈ యుగంలోని వారే భక్తియుగానికి పూర్వయుగం ప్రారంభితయుగం. ఆ యుగంలో హిందీ సాహిత్యం ఎక్కువగా వికాసాన్ని పొందలేదు. భక్తియుగం తరువాత హిందీలో రీతియుగం వచ్చింది రీతియుగంలో దర్బాది కవిత్వానికి ప్రాధాన్యత పొంది కవిత్వం విచ్ఛిన్నమై సహజప్రవాహగలిగి వదలి బిందించిన తటాకంలోని నీటివలె తయారయింది. భక్తియుగంలోనే హిందీ కవిక పర్యాంగీకృతమైన వికాసాన్ని పొంది విశ్వసాహిత్యరంగంలో ఆదరాన్ని సంపాదించి అనివృద్ధిని పొందింది ఈ యుగానికి సంబంధించిన మార, తులసీ, కబీర్, మీరాని వలుగురూ విస్మందేహంగా విశ్వకవుల శ్రేణిలో స్థానం గలిగినవారే.

ఈ యుగంలో బయలుదేరిన సాహిత్య ప్రవృత్తులను అర్థంచేసుకొనవలెనంటే అనాది సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులను గూడా అర్థం చేసుకొనడం అవసరం. ప్రారంభిక యుగాన్ని నీరగాతా కాలమని గూడా అంటారు, అది మనదేశంమీద విదేశీయులు అక్రమణ చేసిన కాలం. ఆయుగం పూర్తి అయిన వాటికి మరే దేశంలో మహమ్మదీయులు కావతులుగా స్థిరపడి పోయినారు దేశంలో కొరక పర్యామాదులకు బదులు నిరళక, విస్మహ మొదలగు వని వ్యాపించి పోయినవి తమ మతంమీద, తమమీద అత్యధారాలు తిరిగి దేవాలయాలు, విగ్రహాలూ వస్త్రశ్రష్టమై పోవడంతో చేసేది ఏమీలేక భక్తి భావ ప్రస్థానికులై జనులు భక్తి భావన ప్రధానానికి పూనుకున్నారు. అందువలన అనేకమంది భక్తకవులు ఆయుగంలో విలసిల్లినారు. భక్తిభావన మన దేశానికి కొత్తదికాదు భక్తిభావన పురాణకాలంనుండి మన దేశంలో వ్యాప్తమై ఉన్న కొన్ని రాజకీయ అవాంకరాల కారణం వల్లనూ పత్రయాన కాపాలిక కాంతికాది సంప్రదాయాల వ్యాప్తి వల్లనూ మధ్యకాలంలో కొంత మరుగుపడి పోయింది. విదేశీయుల కావన పరితంగా తిరిగి ఆ భావనకు వ్యాప్తి కలిగింది ఇదే కాలంలో రామానుజా నాథ్యుని మఠాసానన దక్షిణ దేశంనుండి, మధ్యాహ్నాన్ని ద్వైత సంప్రదాయం కల్పాబరూ

నుండి, జయదేవ విద్యావతుల భక్తి సంప్రదాయం తూర్పుదేశంనుండి హిందీక్షేత్రంలోనికి వ్యాపించినవి. దాని పరిణామ యావంలో ఉత్తర దేశంలో భక్తిప్రవాహం వెల్లడవల గట్టింది. ఆ ప్రవాహంలో హిందువులేగాక కొంతమంది మహమ్మదీయులు గూడా స్పృశించేసి వుపేతులైనారు. సోమపోషు ఈ భక్తికాల రామభక్తికాల, కృష్ణభక్తికాల లనే 'పేర్లతో' రెండుగా పీరింది. రామభక్తి ప్రవర్తకుడు రామానందప్పామి అయితే కృష్ణభక్తిప్రవర్తకుడు వల్లభాచార్యులైనారు. మీరా, తులసీ, మారదాసు, రసభాస్ వంటి కవులందరూ ఈ రెండు కాలాల ద్వారా మనకు ప్రసాదించబడిన మహాకవులు.

సామాన్యులకు అందుబాటులో ఉండే సగుణోపాసన పంగతిది. విద్వత్సాసన విధానం గూడా ఇంకొకటున్నది. నాథసంఘంలో విద్వత్సాసన మనకు ఎక్కువగా కనబడుతున్నది. నాథసంఘీయులు వేదశాస్త్ర చోదితాలైన కర్మకాండాలను వదలి "పీ హృదయంలోనే ఈశ్వరుని దర్శించుకొన్నట్టి, జాతిమత భేదాలను వదలి అంతరంగిక పాదపై ఎక్కువగా ఆధారపడమనీ" బోధించారు. తరువాత తరువాత ఈ నాథసంఘంలో హాతయోగాదులు గూడా ప్రవేశించినవి అంతరంగిక పాదసతు ప్రాముఖ్యతనిచ్చి, జాతిమత భేదాలను విస్మరించడం వలన అనేకమంది మహమ్మదీయులు సైకము ఈ మతాలోనికి ప్రవేశించారు. వివిధంగా నైతేనేమి ముస్లిములు మన దేశంలో స్థిరపడి పోవడం వలన హిందువులకూ ముస్లిములకూ ఇద్దరికీ ప్రవేశముండే సామాన్యమైన భక్తిమార్గాన్ని అన్వేషించడం సహజమేగదా! ఈ సామాన్యమైన భక్తిమార్గాన్ని నాథసంఘ అనుయాయులలోనికి తెచ్చింది. ప్రసిద్ధ మహాత్మా శివ భక్తి నామదేవుని రచనల్లో మనకు ఇటువంటి భక్తిమార్గం విరూపితమై కనబడుతున్నది. హిందీలో విద్వత్సాసనను బాగా వ్యాప్తిలోనికి తీసుకొనివచ్చే ప్రయత్నం కరీకుదాసు చేసి ఉన్నాడు. కరీకు రామానందుని శిష్యుడు కరీకునైన అద్వైతవాద ప్రధానం బాగా హక్కు కొన్నది ఇంతేగాక కరీకు తన మార్గంలో నాథసంఘీయుల హాతయోగాన్ని, మానీ కత్తవేత్తలం ప్రేమకత్తాన్ని అన్నింటిని సమ్మేళనం చేసినాడు. మతాలన్నింటిలో ఉన్న ఆదంబరత్వాన్ని, జాతిమత విభేదాలనూ త్యజించ వలెనని గూడా ఆతడు ప్రధారించేకాడు. దాదాపు అన్ని కత్తాలూ కరీకు మార్గంలో కలసిపోయినవని చెప్పవచ్చును.

ఈ యుగంలో వెలువడిన ఇంకొక కవిరామార్గం మానీ సంప్రదాయానికి సంబంధించినది. మానీ సంప్రదాయాన్ని మన దేశంలోనికి ముఖ్యంగా మహమ్మదీయులే తీసుకొని వచ్చారు కాని, హిందీలో బయలుదేరిన మానీ కవులమీద భారతీయ భావపరంపర హక్కుగాని పోయింది. మానీ సంప్రదాయం మర్కటవికల్ ప్రేమ కత్తాన్ని వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చింది. మానీకవులు కర్పిత ప్రేమకత్తిలను వ్రాసి వాటిలో ఈశ్వర ప్రేమను వ్యక్తం చేశారు. మానీ కవులలో జాయసీ ప్రాముఖ్యత గలవాడు, కొంతమంది పిమర్కతులు మానీమార్గం విద్వత్సాసన పాసకమని స్థిరీకరించారు.

హిందీ సాహిత్యంలో భక్తి నాణుగు లాగాలుగా విరాజితమై ఉన్నట్లు మనకు కనబడు తున్నది. రామభక్తి, కృష్ణ భక్తి, మానీ మార్గము, విద్వత్సాసనము-ఇవి ఆ నాణుగు లాగాలు.

ఇదిగాక ఇంకా కొంత ఇతర సాహిత్య మున్నది. దానిని ఏ శ్రేణిలోనూ చేర్చరానిది యిది.

కాలానుక్రమాన్ని బట్టి కవీంద్రుని విగ్నేహోపాసక కవులలో ముందుగా వస్తాడు. కనుక అతనిని గురించి ముందుగా తెలుసుకొందాము.

విగ్నేహపంజాబు చెందిన కావ్యాలను సంకతావ్యాసాని గూడా అంటారు. పైన చెప్పబడినట్లు కవీంద్రుని వ్యాప్తంచేసిన విగ్నేహ పంజాలో అనేక సంప్రదాయాలు నమ్మకీకృతం చేయబడ్డవి. వేదాంత, యోగ, సూఫీమార్గ, అహింసావాద, ఏకేశ్వరవాదాది సంప్రదాయాలన్నీ సంకతావ్యాసంలో మనకు లభిస్తున్నవి. సంకతావ్యాసం కావ్యీయ పద్ధతులపై విమర్శించినది కాదు ఈ సాహిత్యంలో భాషాసౌందర్యముగానీ, అలంకార చంద్రికాస్థాయిలకు సంబంధించిన నియమాలుగానీ ఏమీ లభింపవు. దానికి కారణం సంకతవులు భాగా చదువుకొన్న వారు కాకపోవడమే. వారు సత్సంగము, దేశవర్ణనానుభవము వలన సంపాదించిన జ్ఞానంతోనే సాహిత్యవిర్యాణం చేశారు. అందువలన సంకతవులలో విశేషప్రతిభ గలిగి కావ్యీయ దృష్టితో నిలవకపోయిన హృదయాలను స్పృశించే సాహిత్యవిర్యాణం చేసినవారు మాత్రమే శిక్షిత సమాజంలో గౌరవాన్ని పొందగలిగారు.

కవీంద్రుడు అటువంటి కవి. చదువుకొన్నవారు గాకపోయినా ఆయన అపూర్వ ప్రతిభా సంపన్నుడు. తన భావాలను అత్యంత ప్రభావోత్పాదకంగా వ్యక్తం చేయగలిగినవాడు. ఆయన భావ పరిమాణానికిగానూ లేకపోయినా హృదయాలమీద సూటిగా పని చేయగలిగినది కవీంద్రుని సదాభావాన్ని, నత్యాన్ని ఉపాసించినవారు అతని అంతఃకరణ ఎంతో విరళంగా ఉండేది. హిందూ ముసల్మానులు ఇద్దరిలోనూ ప్రవేశించిన దోషాలను అతడు వెలికితీసేవారు. ఏ విధమైన భేదభావాలనూ అంగీకరించేవారు గాదు.

కవీంద్రుడు 1489 నుండి 1518 వరకు జీవించి ఉన్నాడు. విగతభర్తృక అయిన ఒక రాజ్యానికి ఒక పిల్లవానిని కవి చెడువులో పాఠమేసినట్లు, నీరూ అనే పేరుగల ఒక పాలెవాడు ఆ పిల్లవానిని పెంచి పెద్దచేసినట్లు, ఆ పిల్లవాడే కవీంద్రుడనని అనే కవీంద్రుని గురించి చెప్పుతూ ఉంటారు.

పెద్దవాడైన తిరువాత కవీంద్రుని రామానందస్వామి దగ్గర రామనామ దీక్షను గ్రహించాడు, దేశవర్ణనా, సత్సంగమూ చేసి జ్ఞానోపార్జన చేశాడు. ఆనాడు అమలులోనున్న సంప్రదాయాల అన్నింటినీ కౌంకత నేర్చుకొని సమాజభావలో తన భావాలను వ్యక్తీకరించాడు.

కవీంద్రుడు కవికలోనుండి కొన్ని ఉదాహరణలను చూడండి.

మాలాలో కరమేఁ ఏరై, శీత ఏరై ముఖమాఁసా

మనవాఁలో చహఁ దిసి ఏరై, యహాలో నుమిరిన నాసాఁ

చేతిలో జవహరి, నోటిలో నాలుక తిరుగుతున్నవి. కాని మనస్సు మాత్రం నాలుగుదిక్కులా విహరిస్తున్నది, ఇది నామస్మరణకాదు."

దీక్షతో రోజూ రహతహై రాతి హతహై గాయ్

యహతో ఖాన్ వహ్ బందగీ తై నే ఖి ఖదాయ్

మహమ్మదీయరు వగల్లా రోజూ ఉపవాసం చేస్తారు. రాత్రి అప్పుడు చంపుతారు. భగవంతుడు ఎట్లా ప్రసన్నుడౌతారు ?

కంకర్ వత్తర్ జోడి తై మన్సిద్ లయ్ బనాయ్

తా వడి ముల్లా బాంగ్ దే త్యా బహిరాహుళ ఖదాయ్

కంకర, రాళ్ల పోగుచేసి మసీదు నిర్మించారు దానిపైన నిలబడి ముల్లా అల్లాహ్ అక్కర్ అని పెద్దగా అరుస్తున్నారు. భగవంతుడు చెబివాడా ?

ప్రేమ తిత్వాన్ని వర్తిస్తూ కబీరుదాసు అన్న హులు చూడండి

జా ఫుల ప్రేమ వసందరై పో ఫుల జాన్ మసాన్

తై నే తర్ రోహార్ కి సాన్ లేత బిసు ప్రాన్

ప్రేమలేని కబీరం శృంగారం వి శవంతో సమానం కంచరించి తోలుతిత్తి ప్రాణం లేక పోయినా క్లాస్ తీసుకొంటూనే ఉంటుంది

ఓబరుగురమైన జీవితాన్ని శుభ్యమనూ గురించి కబీరు ఏమంటున్నారో చూడండి.

మాటి కస్తూరీ తుహ్మిర్ నే తూ క్యా బాందై మోహిః

ఏక్ దిన్ బసా హోయిగా మైః బాందాంగీ తోహిః

తుమ్మరివానితో మర్రి అంటున్నది “ఇప్పుడు నన్ను వీవు కాలితో తొక్కివేస్తున్నావు నేను విన్ను వూడ్చివేసి రోజూలు గూడా యగలవు.”

కబీరు రచనలను ఆయన శిష్యుడు రర్మదాసు వుత్తక దూపంలో సంగ్రహించాడు, ఆ సంగ్రహానికి ఓకకమని పేరు అందులో మూడు భాగాలున్నవి 1. రమైన్ 2. సద్దర్ 3. సాఫీ. రమైన్, సద్దర్ రెండింటిలో పాటలు, సాఫీలో దోహా ఉన్నవి

సంత కవులలో రైదాసు, రర్మదాసు, నావక్, దాదూ వలుగుహా విశేష ప్రసిద్ధులు

రైదాసు గూడా రామానందస్వామి శిష్యుడే ఈయన అప్పయ్యకుడు బెనారస్ వివాసి.

ఈయన వ్రాసిన గ్రంథమేడి కవిచించడంలేదు. “ప్రభుజీ తుమ బందన్ హమ్ సాఫీ” అనే రైదాసు పాట ఉత్తం పేజీలో చాలా ప్రసిద్ధివి పొందింది

రర్మదాసు కబీరుదాసు శిష్యుడు

గురునావక్ 1489 లో జన్మించాడు. ఇతని వివాహవ్యయం పంజాబు. ఈయన రచనలన్నీ పీఠాంతు మతగ్రంథం “గ్రంథసాహిబ్”లో చేర్చబడి ఉన్నవి నావక్ పీఠం సంప్రదాయానికి అది ప్రవర్తకుడు.

దాదూ రయాల మొదట కబీరు అనుయాయులు. తరువాత తరువాత దాదూపంత్ అని ఒక సంప్రదాయాన్ని వ్యాప్తిలోనికి తెచ్చాడు. ఈయన రచనలు ఎక్కువ భాగం దోహాలలో ఉన్నవి కొన్ని పాటలు కూడా లేకపోలేదు.

సుందరరాసు, మలాకరాసు మొదలైన వాళందయా ఈ మార్గానికి చెందినవారే.

విధ్ధుల సంఠలోపిదే సూఫీ మార్గమని పైన చెప్పబడియే ఉన్నది. కవీడు, అతని అనుయాయులూ జ్ఞానాశ్రయులు సూఫీ కవులు ప్రేమాశ్రయులు. లౌకిక ప్రేమను వర్ణించి ఈశ్వరప్రేమను వ్యంశితం చేయడం సూఫీకవిక వ్రధావ లక్షణం. ఈశ్వర ప్రేమను ప్రత్యక్షంగా వ్యక్తీకరించక అప్రత్యక్షంగా ప్రేమకర్తాన్ని ఆశ్రయించి కవితా విరూపణ చేయడం వలన సూఫీ కవిక ఎక్కువ మనోరంజకంగా ఉంటున్నది. సూఫీకవిక అవధి భాషలో దోహా చొపాయీ ఛందస్సుల్లో రచించబడినది. కులసీరాసు రామాయణంలో గూడా ఇదే వర్ణతి అనుసరించ బడింది.

సూఫీ కవులు చాలామంది మహమ్మదీయులు. కాని వారిలో ఏవిధమైన మతవిద్విగాహి కనపడదు. వారు విండు హృదయాలతో భారతీయ సంప్రదాయాలను స్వీకరించారు.

సూఫీకవులలో ఖుతుబ్, ముయిన్, జాయసీ, ఉస్మాన్, షేక్ నబీ పేర్లు చాలా ప్రసిద్ధములు

పదిహేనో శతాబ్దం ఉత్తరాగ్ధంలో ఖుతుబ్ జన్మించాడు ఈయన జోన్ పూర్ సంస్థానంలో దర్బారు కవిగా ఉండేవాడు ఈయన వ్రాసిన వృత్తకం ఒక్కటే ఒక్కటి మృగావతి ఇంతవరకు లభించింది. ఈ గ్రంథంలో చంద్రనగర్ రాజుకుమారునికి కొండవ నగరం రాజకుమారికి జరిగిన ప్రేమకథ వర్ణించ బడినది

ముయిన్ కవి జీవిత చరిత్రను గురించి వివరాలు ఏమీ తెలియడంలేదు ఈయన రచించిన మధుమాలతి కావ్యం లభించింది కాని అది పూర్తిగాలేదు. మృగావతి కంటే మధు మాలతి కావ్యం చాలా గంభీరంగా ఉన్నది ఆధ్యాత్మిక ప్రేమ భావప్రదర్శనకుగాను ప్రకృతి దృశ్యాలను అతి సుందరంగా కవి ఈ కావ్యంలో వర్ణించాడు.

మలిక్ మహమ్మద్ జాయసీ ప్రేమ మార్గాశ్రయ కాళికు చెందిన సూఫీ కవులందరిలో ఉత్తమోత్తముడు. ఈయన రచించినవి పద్మావత్, అలరావత్, అఖిరీకరామ్ అనే మూడు గ్రంథాలు లభించినవి పద్మావత్ సర్వశ్రేష్ఠమైన కావ్యం పద్మావత్ కావ్యంలో నాయకా నాయకులు చరిత్ర ప్రసిద్ధులైనా కవి తన కల్పన ద్వారా కథను చాలా మనోహరంగా చిత్రిం చాడు ఈ కావ్యంలో పూర్వార్థం కవికల్పన మీదా, ఉత్తరాగ్ధం చరిత్రమీదా ఆధారపడి ఉన్నవి

ఉస్మాన్ 17 వ శతాబ్దంలో చిత్రావళి అనే ప్రేమ కావ్యాన్ని రచించాడు. ఉస్మాన్ చాలా విషయాలలో జాయసీని అనుసరించాడు.

షేక్ నబీ 17 వ శతాబ్దం ఉత్తరాగ్ధంలో జన్మించాడు. ఈయన రచించిన కావ్యం "జ్ఞానదీపం."

*

*

*

రామభక్తి కాళా ప్రవర్తకుడు రామానందస్వామి. రామానందస్వామి రామదానందుని పేరుడు. రామానందస్వామి విశిష్టాద్వైత మత ప్రవర్తకుడు విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయం

అనలు దక్షిణ దేశంలో ప్రారంభమైనది. మహమ్మదాపదారి అయిన రాముని రామానంద స్వామి ఇష్టదేవతగా స్వీకరించాడు. రామానందస్వామి వైష్ణవమతాంతర భాస్కరం, రామార్జున వద్దతి అనే రెండు సంస్కృత గ్రంథాలను రచించాడు.

రామానందస్వామి శిష్యులు దేశమందంతటా రామభక్తిని విశేషంగా ప్రచారం చేశారు. తులసీదాసు అ కోవలోని వాడే. ఆ కోవలోనేగాక హిందీలోని భవులందరిలో తులసీదాసు మహాశివి. అంత వర్వకోముఖమైన ప్రతిభ హిందీభాషలో ఇంకొక కవిలో మనకు కనిపించదు. తులసీదాసురామాయణం గ్రామీణ సమాజంలో ఇంటింటా వ్యాపించింది హిందూ సమాజం ఉత్తరదేశంలో తులసీ రామాయణాన్ని ఉద్ధృష్టంగా రాసింది సారాయణ చేస్తుంటుంది తులసీదాసు దాదాపు 1880 లో మంచుపడించాడు అయిన రచించిన గ్రంథాలలో రామచరిత మానవ, వినయ పత్రిక, గీతావళి, భవితావళి, దోహవళి, ఐరనై రామాయణం విశేష ప్రసిద్ధిమైనవి తులసీదాసు అవరీ, ప్రజాభాషలు రెండింటిలో రచనలుసాగించాడు రామచరిత మానవ, ఐరనై రామాయణ అవరీలోనూ, వినయపత్రిక, గీతావళి, భవితావళి ప్రజాభాషలోనూ ఉన్నవి కవ గ్రంథాలలో తులసీదాసు అనాడు అమలులోనున్న అన్ని కైయంనూ అనుసరించాడు

రామభక్తి కాళిలో ఆగ్రహార స్వామి, నాథాదాసు, ప్రాణదండ రోహన్, హృదయ రామ్ మొదలైనవారు రచనలు సాగించారు కాని వారందరూ తులసీదాసు ముందర నూర్చుని ముందు దిబిల్చె పోయినాడు అయినా నాథాదాసు రచించిన భక్తమాల విశేష ప్రసిద్ధిని గాంచి నది; భక్తమాలలో రెండు వందలమంది భక్తుల పరిశ్రమ వర్ణించబడి ఉన్నవి.

రామభక్తి చివులలో తులసీదాసువలె, కృష్ణభక్తి చివులలో మారదాసు ఆగ్రగణ్యుడు. ఈ రెండు కాళిలో భక్తికి ప్రాధాన్యమున్నా చివుల భక్తిలో శృంగారరసానికి ప్రాధాన్యక విచ్ఛింది. ఈ శృంగార రసప్రాధాన్యతవలన తాను రామ హిందీ సాహిత్యంలో అగ్రీల శృంగార రచనలకు గూడా ప్రచారం ఏర్పడింది గోపీకృష్ణుల ప్రేమరీతిల ఎంత ఆలోచిక శృంగార రసప్రభావితాలైనా వానిలో సామాన్యమికి శృంగారమే దృష్టి గోచర మవడం సహజమై పోయింది. వీరాశాసుల ప్రేమలో ఈ శృంగార తత్వం మనకు కనపడదు

కృష్ణభక్తి ప్రవర్తనలు వర్ణితాదాత్మకు అయిన శిష్యులూ భక్తులూ అనేకమంది శ్రీమద్భాగవతాన్ని అధారంగా చేసుకొని కృష్ణుని బాలరీతిలనూ, గోపీకృష్ణుల ప్రేమరీతిలనూ వర్ణించ వారంటింబాడు. వర్ణితాదాత్మకు శిష్యులలో ఎనిమిదిమంది విశేష శ్రాధి నాస్తియ కొన్నాడు. మారదాసు, పరమానందదాసు, కృష్ణదాసు, చీతాస్వామి, గోవిందస్వామి, చతుర్భుజదాసు, నందదాసు. ఈ ఎనిమిదిమంది అష్టభావ అని ప్రసిద్ధిని పొందారు. వీరేగాక హిత హరివంశ, మీరాబాయి, రసభాన్ మొదలగువారు గూడా ఇదే కాళి సందించిన కవులు.

శ్రీమద్భాగవతంలో గోపీకృష్ణుల ప్రేమరీతిల అధ్యాత్మిక యానంలో వర్ణించబడ్డవి. కృష్ణుడు ఈశ్వరుడు, గోపిక ఊహ్య. గోపికల కృష్ణుని ప్రేమింది కృష్ణునిలో బిక్క

వాందవరెనవి ప్రయత్నం చేస్తారు. అవగా ఊళ్ళ వరహాత్మతో ఏకం కావరెనవి ప్రయత్నం చేస్తున్నట్లుచూచి.

కృష్ణశక్తివరకమలైన కావ్యములు ప్రణాళిలో ఎక్కువగా రచించబడ్డవి. కృష్ణుని కార్య రీతిలను, ప్రేమరీతిలను వర్ణించడానికి మధురమైన ప్రణాళి అనుగుణ్యంగానే ఉన్నది. ఈ కావ్యంలో సంయోగ విప్రలంభ కృంగారాలు రెండూ వర్ణించబడ్డవి. వాక్పరిశ్రమవర్ణన గూడా ఈ కావ్యంలో మనకు అధికంగా లభిస్తున్నది.

కృష్ణశక్తివరకమలైన కవులలో మారదాసు ప్రధాన స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నాడు. మారదాసు దాదాపు అరువేం ఏడాలను రచించాడు ఆ ఏడాల మూడు గ్రంథాలుగా సంగ్రహించబడ్డవి. 1. మారసాగర్ 2. మారసారావళి 3. సాహిత్యలహరి. మారసాగర్ అమ్మింటిలో ప్రసిద్ధమైనది. దీనిలో కృష్ణుని కార్యరీతిలు, మధురాగమనం, గోపీవిరహంలాంటి సుందరమైన విషయాలు వర్ణించి బడ్డవి మారదాసుని ఏడాల పాదాలికి అనువుగా ఉన్నవి.

అష్టదాష్ ఎపులలో మారదాసు కరువాతి నందరాసు పేరును తీసుకొన వచ్చును. ఈయన రచించిన రాస ఎందరాయా, క్రమరగిత అనే రెండు గ్రంథాలు ఉత్కృష్టమైవి

మీరదాయి పూర్వ మధ్య యుగంలో ఉద్భవించిన మహాకవులలో. ఈమె రచనలు సంఖ్యలో ఎక్కువగా లేకపోయినా సాధారణ జనుల హృదయ సామ్రాజ్యాలమీద రాజ్యం చేస్తున్నది. అమె రచించిన విరహగీతలు విశ్వసాహిత్యంలో అమూల్యమైనవి. కరువాత బయలుదేరిన కృష్ణశక్తివరక ఎపులలో రసభావ ప్రసిద్ధుడు రసభావ దీప్తిలో నివసించే పశును. కాని అనన్య కృష్ణశక్తిడు. ప్రేమవాటికి అనే కావ్యాన్ని రచించాడు. దాంతేండు హరిశ్చంద్ర ఒకచోట వ్రాస్తూ.

“ఇన్ మునల్కాన్ రివిన్దై కోదీన హిందూ వారియే” అన్నాడు. 18 వ శతాబ్దం ఉత్తరాఖండ్ రసభావ రచనను సాగించాడు

అయో యుగాలలోని సాహిత్యం అనాటి సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులను బట్టి ప్రభావిత మవుతుందని మొదటనే మనవిచేసి ఉన్నాము. అందువల్లనే సాహిత్యం జీవిత ప్రతిబింబమని సమాజానికి దర్పణమని మన చెప్పంన్నాయి.

హిందీ సాహిత్యంలోని పూర్వ మధ్యయుగంలాటి రాజకీయ పరిస్థితి మన దేశ గౌరవాన్ని వ్యక్తపరిచేది కాకపోయినా అనాడు మన సమాజం కత్తిళ్ళాన రంగులలో అడ్డుకట్టెనైన వికాసాన్ని సాధించింది.

విజంగా పూర్వమధ్యయుగం హిందీసాహిత్యంలో ముద్రయుగమే.

వ్యావము:

మార్క్సంధ్య పురాణములు - మనుచరిత్రము

శ్రీ పల్లా దుర్గయ్య, యం. పి.

ఆంధ్ర ప్రబంధములకు మనుచరిత్రము కలమానిము. ఆధ్యప్రబంధ బాధి విది చూడగోస్తుంది. దీని కర్త ఆల్ఫ్రెడ్ సావి పెద్దన కవిండు. 'స్వారోచిష మనుసంభవమును మార్క్సంధ్య పురాణం ప్రకారంబున తెప్ప' మని యడిగిన రాయల కోరిక మనుసరించి తానీ ప్రబంధ విబంధనమునకు గడంగినట్లు గ్రంథకర్తయే కృత్యాదిలో తెలిసియున్నాడు. మార్క్సంధ్య పురాణము పెద్దనకు విందుమీదు 300 పంజరకు బూర్వమే తిక్కన కవి యగు మారన కవిచే నాంధ్రీరింప బడినది స్వారోచిష మనువు కథ సంస్కృతాంధ్ర పురాణములందో విధంగా గప్పించు చున్నది మారన సంస్కృత పురాణ కథను చాలవఱకు వర్ణ భావముతో గూడ నున్న దున్నట్లుగా దెవిగించెను ఒకటి రెండు పందర్పములందు మాత్రము మూలము నతిమించి సమయోచితములగు వర్ణనలు రిజ్యముగా నొనరించెను. కథయందేమాత్రమను మార్కుకానరాదు సంస్కృతాంధ్ర పురాణములందు దేవమనుసరించి మనుచరిత్రమును రచించినదియు పెద్దన చెప్పకొనలేదు. ఈ గ్రంథమును విమర్శించిన పండితు లనేకులు తెలుగు మార్క్సంధ్య పురాణమును పెద్దన యనువరించెనని భావించి యున్నట్లు వారి వ్రాతల వలన దెలియవచ్చు చున్నది. ఇది చాల వఱకు నత్యంత బలగు మనుచరిత్రమును మాక్షిముగా విరిగిరింపిరిమేని పెద్దన సంస్కృతాంధ్ర పురాణముల రెండిని గూడ బాగుగ జదివి మనుచరిత్రమును రచించినట్లు స్పష్టపడగలదు ఒక ఉదాహరణమును మాత్రమిది జూపుదును

ప్రవరుడు గుణియాపాదులను తెప్ప సందర్శమున

మృదస్వరావః పద్వియో వేదవేదాంగ పారగః

సదాఽతిపిప్రియో "రాత్రా వాగితానాం సదాశ్రయః"

ప్రవరుడు రాత్రులందు విచ్చిన అతిథులకును అత్రయమిచ్చువాడని సంస్కృత పురాణమున తెప్పబడి యుండగా మారన యీ వివరమును విడిచి 'అతిథి జనార్కనాథిరకు'డని యొక్క మాటలో తెప్ప యూరకుండెను. ఇది మనుచరిత్రమునందు పెద్దన, రాత్రయందును అతిథి వంశర్పణలు చేయునని చెప్పుటవలన ప్రవరుని 'అతిథి జనార్కనాథి' మఱింత ప్రకాశించునను మధ్యేమతో నీ పందర్పమున సంస్కృత పురాణమునే యనువరించుచు, ప్రవరుని గృహిణిని గూర్చి చెప్పినప్పుడు

సంపి నలయదు వేపుడు పచ్చిరేచి

అతిథు లేతేర "పడికిరేమైన వెట్లు"

నవి వ్రాసెను దీనిచే పెద్దన సంస్కృతాంధ్రీయ పురాణములను విరించి పరిశీలించి మనుచరిత్రమును వ్రాసిననుట నిరూపిత మైనది.

పెద్దన కాంక్ష తీర్చుటయపురాణముల నవ్వనరించు వాడయ్యెను గొన్ని చోట్లయందీ రెండు మూలములను గూడ నతిక్రమించి స్వతంత్రించి చిలుమూర్పులను చేర్పులను గావించుచు వచ్చెను. ఇట్టి మార్పులలో గొన్ని హాలద్యుష్టికిని మఱికొన్ని మాక్ష్యద్యుష్టికిని గోచరించునవిగా నున్నవి. పైకి గనబడు మార్పులను వణపురు పండితులంతవరకే వణమాచిలు చచ్చింది యందు గొప్పటి నంగీకరించిరి కొన్నిటిని అనేపించిరి ఇట్టియానేపణములు మనుచరిత్ర రచనమును గూర్చి యనేకము కలవు వీనిలో 'శుకవకాంక్ష' వంటి వాండు రెండు తక్కు తక్కినవి యానేపమాత్రములు, ఇట్టి వానిలో గొప్పటిని గొందఱు విమర్శకులు సప్రమాణముగా ఖండించి నవ్వరించిరి 'శుకవకాంక్ష' వంటి విషయముగా కాలేదు. కాలానేపే! మనుచరిత్రమునందు రెండు పురాణముల నతిక్రమించి యోచిత్య పోషణమునకై పెద్దన కావించిన మఱికొన్ని మార్పులు చూచుటకు తిన్నపేయైనను గుణము నందు మిన్నలై నవి యంతవఱి విషయమున కృషిచేసిన వారిలో నెవరి కంటను బడలేదు. ఇవి చిన్నవగుటచే ప్రత్యేకముగా పెద్దన యొక్క బొదిలి పోషణ పాటవమును బాట బారి యున్నవి ఇట్టి చిలుమూర్పులను పీ ప్రబంధమును నవ్వత్తిమయించుగా నొనరించి రిపో ర్చత్తికి తోడ్పడినవి ఇట్టి వానిలో నా ద్యుష్టికి దగిలిన వానిని కావించి, చచ్చింది వచ్చి గుణా గుణములను నాకు దోచిన విధమున సకారణముగా నిరూపించుటయే ఈ వ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము, ఇంతవఱకును మనుచరిత్రమును గూర్చి వ్రాసిన పండితులు వణపురు కావైన నట్టివారిలో గొందరి వాడుములను స్మరించుట నాకు తిప్పదు అంత మాత్రమున వారియెడ నాకు గౌరవము లేదనికాని దురభిప్రాయము కలదని గాని యెవ్వరును కలంపకుండురు గాక! శేవల సత్యనిరూపణమే నా యుద్దేశమని గ్రహించి మన్నింతురని ప్రస్తుతమున కుపక్రమింతును.

మనుచరిత్రములోని పద్యసంఖ్య .

1 వావిళ్ళవాడు ప్రుదించిన మనుచరిత్ర 'పీఠిక' ౫౪ వ పుటలో శ్రీ ప్రభాకరకావ్య గారిట్లు వ్రాసినారు 'మూరన కవిత్వమున గణం పద్యములలో ముగిసిన ౩౫ యాకవి (పెద్దన) కవనమున ౮౦౦ పద్యముల వరకుఁ నెరిగినది'.

2. అర్. వేంకటేశ్వర్ ఆంధ్ర సంపత్తి (మదిరాసు) వారిచే బ్రకటితమైన స్పార్షలోచన మనుచరిత్రము పీఠికలోని 'సాధవి విమర్శనము' అనుశీర్షికక్రింద ౩౩ వ పుటలో విల్లు వ్రాయ బడియున్నది.

"అందు (తెనుఁగు మార్కండేయ పురాణము) గణం పద్యములలో నిమిదిన కథ పించించుమించుగా ౮౦౦ పద్యముల వివరించివాడు."

(కంజనగరం తేనప్పెరుమాళ్లయ్యగారు)

3. 1955 సంఖ్య కిన్నెల సంక్రాంతి పంచెలో 'మనుచరిత్రము, మార్కండేయ పురాణము' అను వ్యాసమునందు శ్రీ బాణుని పేంకటరమణయ్యగారిట్లు వ్రాసినారు.

“పెద్దవయ్యఁ దనయేరిక కోరిక వసువరించి యందరి కళా సంవిధానమును మార్చుక, వయసెడ కొఁది మాధుర్యము మాత్రము రసానుగణముగ నొనర్చి యిందుమించు మాటయేబది (గంఠ) పద్యములలో మన్న మూలకథ “వెనిమిదివందల” పద్యముల పెద్ద ప్రబంధముగా రచించెను”

పై వ్రాతలలో మువ్వయను దెనుగు మార్కండేయ పురాణములోని పద్యసంఖ్యను గూర్చి వ్రాయనవలయు గదా అనియు, ఇందుమించు గదా అనియు అందరి పద్య సంఖ్యను విందుమించుగా పరిగా తెలిపిరి కాని యీ మువ్వయను మనుచరిత్రమునందలి పద్యసంఖ్యను తెలుపునప్పుడు లాంఛనము ఇందుమించుగా లాంఛన వందలవియు వొక్కరీతిగనే వ్రాసిరి. ఇది యొరికినది జూచి మఱియొకరు వ్రాసినట్లున్నదిగాని గ్రంథమునుజూచి వ్రాసినట్లులేదు ఇందెవరో ముందు ప్రమాదిమున లాంఛన పద్యములు గలవనిరి కానివి జూచి తర్వాతి వారును నట్లేవ్రాసి మొదటివారి ప్రోచనే పోయిరి ఇందుమించు లాంఛనములకంటె విందుమించుగా లాంఛన పద్యములు గలవనినచో పరిమళమున నుండెడిది ఒకవేళ మొదటి వారట్లే వ్రాసియుండ ముద్రణమున ప్రమాదము జరిగియుండ వచ్చును

‘స్వారోచిష మనుసంకపతి పంసస్కృత పురాణములో 58 మొదలు 82 వఱకు గల 7 అధ్యాయములలో 288 శ్లోకములలో తెప్పబడి యున్నది. దీనిని మారన యిందుమించు 150 పద్యములలో తెప్పగించెను ఈ పురాణాతిథను పెంచి పెద్దన ప్రసింధముగా రచించెను. ఈ మనుచరిత్రము నందలి పద్య గద్య సంఖ్య మొత్తము వావిళ్ళవారి ప్రచురణమునందు 888 పేంజేగూని అట్ల పంపెననివారి ప్రచురణము నందును, నాయొద్దగం కొండపల్లి వీర వెంకయ్య అండ్ సన్సువారు ప్రకటించిన మూల ప్రతియందును పద్యగద్య సంఖ్య 888 వలదు ఇందు ‘ఆ సమయంబున’ పంటి చిన్న గద్యములును చేరి యున్నవి, పీఠి పద్యసంఖ్య ములు కలిపి 47 మఱియు అక్షాపాద్యంబి పద్యగద్య సంఖ్య 21 అనగా కథతో పంబం దించి 78 పద్యగద్యములును పై మొత్తమునందు చేరియున్నవి. ఈ 78 పోగా మొత్తము కథాభాగము 593, పద్య గద్యములలో అనగా విందుమించుగా 800 పద్య సంఖ్యలో గలదు. కావున ‘మనుచరిత్రము’ ఇందుమించు 800 పద్యములలో వ్రాయబడినదనియు, లేదా మను చరిత్ర ప్రబంధమునం దిందుమించు 700 వందల పద్యములు కలవనుటయు నవసరము.

ఇందలి పద్యసంఖ్య లాంఛనము అనుట ప్రమాదము.

ప్రవరనామము

సంస్కృత పురాణమునందు వివ్రునకు పేరులేదు. ద్విజాతి ప్రవరదని మాత్రము కందు, యాదురు

స్వారోచిషాఖ్య మువ్వయ్య కృతు తస్మా దవస్తరమ్

“కృత్ ద్విజాతి ప్రవరః పురే టా దరురణప్పదే

వరుణాయాస్తరే చిద్రో యాపేణాఖ్యవనపి.

ఇందలి ప్రవర కర్ణము శ్రేష్ఠవారకము.

దీనిని మారన

‘వరుణాకటిని కటమున, వరుణాస్పదమును పురంజునం దకులగుతో’

త్తరుడు గల ‘దొక్క దరణి నురవరు’ దశ్యునులకంటె మందరు దెందున్.’

‘అతి సుతుమారమూర్తి ప్రవరాణ్య’కు దాత్తుడు

అను పద్యమున వకడు ప్రవరుడను పేరు గలవాడిని వ్రాసెను ఇట్లు మారన కర్పించిన నామమునే గైకొని పెద్దన తన మనుచరిత్రమునందు “ఆ పురిణాయదుండు మకరాంక కళాంబు మనోజ్ఞమూర్తి ‘ప్రవరాణ్య’ డలేఖ్యతసూచిలానునై” అని చెప్పి ప్రవర నామమును ప్రచారమునకు దెచ్చెను. ఇది యిట్లుండగా శ్రీ శేకుమర్ల అయ్యకరావుగారు తమ ‘ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర’ రెండవ భాగము పుట 128 అడుగున-

“మూల రథయందు బ్రాహ్మణ ప్రవరుడనియే యున్నది అనగా బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుడని యర్థము అతని పేరెద్దియో గావించుదు కావున మనుచరిత్రలోనున్న ప్రవరనామము అల్లసాని పెద్దన్న యిచ్చినదే” యని వ్రాసిరి కాని యిది సరికాదు ఈ పేరు మొదట పెట్టినవారు మారనయే యని మనము పైన గమనించితిమి

ప్రవరుని ఆధిలావము .

“అస్య జాతే మతః పృథీవీ మతేయ మితి విశ్వదా

కావనోపవనోద్భానాం నానావగరణోపి కామ్”

కావనోపవన వగరాదులచే కోరితమయిన పృథివి (ప్రపంచము) యందు సంభరించు కోరిక ప్రవరునకు కలిగినట్లు సంస్కృత పూరామున గలదు. మారనయు పై విధముననే ‘తైలకావనాందిత వకలావవీకల విశేషము చెల్లను బ్రీతి గిల్గినవా’ మతికడుగోరు యంద ‘అని వ్రాసెను.

పెద్దన ప్రవరుని గుణశీలములను పై రెండు పూరాములలోకంటె మదాత్తముగా జీత్రింపనెంచివారు కావున పూర్వోక్త గుణగణములకు బోషకముగా నుండునట్లు ప్రైథుకావన నాది వినోద సందర్భనాభిలాషమును సవరించి ‘అమదిసము తీర్చి సందర్భనాభిలాష’ మాత్య సుప్రీంగ వ త్తరుడాగ్నిహోత్ర’ యని మార్చి చెప్పెను తిర్వారి వీధునితోడి సంభాషణావసర మునకు దీనికి త్రోపులముగా ‘పోయి పేదినలేకున్న బిడ్డతీర్థమహిమ విసలయు నితల కల్మషహరణు’ అని ప్రవరునిచే నిలికించి యతని యా కోరిక తేవలము ప్రీతికొఱకు గాక పూజ్యము కొఱకని స్పష్టముచేసెను.

ప్రవరుని కుటుంబాదీక విషయములు :

సంస్కృతాండ్ర పూరాములలో ప్రవరుని ప్రాయము కాని, యతని వైవాహిక జీవిత విషయముగాని భుజింప వివరములుగాని బొత్తుగా దెలుపబడలేదు. అతని వైరాగ్యము సంగతి మూలినవనీ విడలేదు. పెద్దన యిచ్చేట బ్రత్యేక శ్రద్ధవహించి.

“యోవనమందు యజ్ఞాయ దనాత్మకునై కమనీయకాణిక

ప్రేదిత భాగబుద్ధి గొలిచి చేసిన కృతిమి నోమిదమ్మ హే

భావహస్తై భజింప ముఖై శరీరంధ్రులుగూడి, దేవియాశా
దేవరవోరె నుండి యిదిర్యగ కాపుర మొప్పు వానికిన్ "

అను పద్యముచేం ప్రవరుడు తరుణాగ్నివోత్రి యనియు, వివాహితుడనియు, వృద్ధులగు మాతాపితరులు పార్వతీ పరమేశ్వరులవలెనుండి యతని కాపురమును దిద్ది తీర్చునుండి రనియు తెలిపెను. ఇట్లు చెప్పుటచే పతనికి గృహకృత్యములను గూర్చిన చింత యేమాత్రమును లేనివారై ఐన కాలమంతయును దర్శకర్మ దీక్షపరశంకతతో గడుపు నవకాళము ప్రవరునకు గందవి ద్వనింప తేసెను. 'మాన్యశ్రీత్రముల్ పెక్కు చందాలం బందు నొక ప్పుయం దరుగ దింబం బాడియుం బంబయూశా' అను దానిచేతను పై విషయముపేకార ఆతిథి జననక్కార సామర్థ్యము గంవాడను విషయమును తెలిసిన వాడాయెను. 'వాని చక్కదనము వైరాగ్యమున తేసి కాంక్షనేయు జార కామినులకు భోగబాహ్యమయ్యె' అని ప్రవరుని భృతి కంతకును హేతుభూతమగు వైరాగ్య గుణము చుగ్గడించి, తాని యగ్నిపరీక్షలో విచ్చి యిది విలువ వ్రోక్కుకొని బయటపడు సామర్థ్య మినికి బ్రసాదించెను. ఈ విషయములు మూలమున బొత్తుగా లేవు. మనుచరిత్రమున చిట్టి పట్టు లెన్నియేని యావవచ్చును.

ఆతిథి విషయము

సంస్కృతి పురాణమునందు ప్రవరు సింధికి వచ్చిన ఆ ఆతిథిని గూర్చి యట్లు చెప్ప బడి యున్నది

'అథాగతోఽతిథిః కళిన్త కిదారిత్ ఐస్య వేళ్ళని
నానాపరీ ప్రణవజ్ఞో మస్త్యుని ద్యంత్రసాధరి'

దీనిని మారప సంగ్రహించి తెలుగు పురాణములో

"ఒకనా దొక యాషఠనీర్థు దింటికిన్" వచ్చెనని వ్రాసెను "పైన మారననే యనున రింది "చేరె లగ్నేహ మోషధ వీర్థు దొండు" అని 'యాషఠనీర్థు'డనియే చెప్పి యతని యాకారము చిహ్నులకు గట్టునట్లుగా 'మండిచిన యెంటి కెంతడ మూలము మువ్వన్నె పెగము తోలు కిరీటముగ రరించి' యను సీస పద్యమును స్వలాప మధురముగా రరించెను

ప్రవరుని ప్రశ్న విధానము

పతకో "విష్ణుయావిష్టః" ప్రాహ తిం ద్విజపత్రమమ్

ఆట్లు వచ్చిన యతిథి తాను జూచిన దేశవగదారులను, నదీ పవనైలముల వింతలను తెప్పగా విని ప్రవరుడు "విష్ణుయావిష్ట"తై యడిగినట్లు సంస్కృత పురాణమునకుండుగా మారన.

అని చెప్పిన నవ్విశ్రుండు "భూసురువరుం" దప్పుర యాచి "నవ్వుడు" సిక్రింది విరమున బ్రార్థించినట్లు చాల్చి వ్రాసెను.

వా యిపు రక్షదేరి మువివల్లభః పృథ్విధవౌదె గావు లే
బ్రాయపువాత పత్రి పవ రమ్యుఘులైన యనేక దేశముల

దీయకు యల్పకాలమున ద్రిష్కర కళ్యమే నీకు వెచ్చెయ్యఁ
నేయనునెల నమ్మ నెద నీవలుకన్న మునిండు దీర్ఘమా.

పై పద్యమువలన సంస్కృతమున విన్నయొవిష్టుడైమాత్ర ముదగిల్లునన్న జానితి
మాది మారన 'ఉచాత్త వేదపాఠగుం' తది కాను మున్ను వ్యంధిద ప్రవృత్తితో మిగుల
వసత్వముగా జరిగించెననుట దెలియును. కాఠమము చింత్యము. ఇంతటి 'మునివల్లభ :
దీయక' యను చందోదనములకును, 'నాయపురజ్ఞలేల : ఆల్పకాలమున ద్రిష్కర కళ్యమే
నీకు వెచ్చెయ్యఁ : నేయను నెల నమ్మ నెద నీ వలుకు' అనుటయుం దెంతయు విశ్రుతివల్ల
ద్యోతక మగుచున్నది. పెద్దలయెడ నవిగ్వానమును, 'నాయపురజ్ఞలేల : ' యను తిరస్కార
మును, పైగా పీహుట లతవి మొగము జూచి పవ్వరు నొవ్వనాడుట ఉచాత్తదగు వేదపాఠము
వకు దగువా : పద్యమునందు మునివల్లభయిది చందోదన మున్నును వనవమునందు "తూతుర
వడుం తప్పక తూచి నవ్వరు" అని చెప్పవలెననిచే అతిపిది ప్రవరుడు తనవంటి భూకుడువి
గనే తలంచి పవ్వయుండునని స్ఫురించకపోదు ఇంతమాత్రముచే పై యవచిత్తమును
జరిపారించుటకు పీలులేదు. కాను వ్రాయవది పురాణమగుట చేతను, అనేక కథలలో
నీకతయు నొకటియై యుండుచేతను మారన దీనికంత ప్రాధాన్య మొనగలేదనుకొన
వలెను.

ఈ కథనే గైకొని ప్రత్యేక ప్రబంధముగా రచింప నెంచిన పెద్దన యీ లోపమును
గమనించి సంస్కరింప దలంచియో యిచ్చెట్లు-

'నేనిట్టి మహాద్భుతంబుల నీశ్వరానుగ్రహంబున గనుగొంటే' వని నిద్రించే మొదటనే
చెప్పించెను. పిమ్మట 'అనుటయు పీడంబురిక హాసన గ్రవిష్టు గండయగళుం తగుడు'
అని యందుక నంతురించిన నవ్వను ప్రవరునిచే ప్రయత్న పూర్వకముగా మ్రొంగింది.

వెలవక మీకొనర్చ నొక విన్నున మిట్టివి యెల్ల జూచిరా
నెంతయు గట్టుకొన్న మతి యేండ్లును పూండ్లును లట్లు, ప్రాయపుం
జీలుక దనంబు మీమొగము పెప్పక చెప్పెడు నర్థిరయ్య : మా
తెలుగజరలె మీ మహిమ లీర యెఱుంగుదు లేమి చెప్పదునీ :

అనునట్లు ఇంతలో నదిగింది ప్రవరునకు పెద్దలయందుగల భక్తి విగ్వానమును దేల
నజెను. పెద్దల యిటుట నవ్వట కూడ అవివయమవి తలచి యతనిచే నవ్వను దిగ
మ్రొంగించెను. కావ్యునితని దోషియ విషయమున పెద్దన మిగుల క్రద్ధపాించెననుట విట్టి
రిణుమాయులచే మనము దెలిసికొన వచ్చును. ఈ విషయము నొదిర్చ జిదివలెనే చర్చించి
యింట దీని నింతిలో వదలెదను.

కుతవకాలము :

నిద్రిడు ప్రవరుని యింటికి ఏ నయమున వచ్చిన వివరము సంస్కృత పురాణముల
యం దెందును లేదు. మఱు దర్శిత్రమునందు చూత్రము ఒకనాటి "కుతవకాలము"నందు

దొంగదొంగల దొంగలు ప్రవరులు యిట్లు జేరివట్లు చెప్పబడినది. ఈ కుళవ కాలమునకును, హిమాలయమున ప్రవరులు 'వయ వయో మధ్యాహ్నముగా దెబ్బడిగా' అనిన మధ్యాహ్న కాలమునకును సమవ్యయము రక్కగా కుదురుట లేదనియు కావున విడి యనందర్పముగా మెప్పదనియు బి 'కుళవకాలము' అనుభావిపై నాశీవణము కలదు. ఇప్పటికి సుహరు ఏది సంవత్సరముల నుండియు నలుపురు దీనిని గూర్చి చర్చించుచునేయున్నారు. కొందఱు దీని ననందర్పమనిరి. కొందఱు పిదదు నచ్చిన మఱునాడు ప్రవరులు హిమాలయమునకేగెనని చెప్పి సమర్థింపజూచిరి. కొందఱు అరుణా పృథ్వీరమునకును హిమాలయమునకును నడుమగల దూరమునలల్లి యీ రెండు ప్రదేశము లందును పమయలేద మెంతయునుందనని చెప్పి సమర్థింప యత్నించిరి ఇట్లందఱెన్ని విధ ములనో తమ బుద్ధిబలమును యత్నిత్రుల నుపయోగించి యాచరి కాని యా చిహ్న ఇప్పటికిని విడిపోలేదు. మహదర్శిత్రముపై చేయబడిన యాశీవణములన్నియు నొకట, బి కుళవకాల మొక యెత్తు. దీనికి దగిన సమాధాన మెప్పటికేని కుదురగలదో లేదో చెప్పబ ది ప్రరము కావత్ర ప్రతులను అరికొనించిన బి విషయమున గొంత యుపయో గించినచో వండితు లింకను నాలోచింతురుగాక !

పాదలేప సంప్రక్రము

"మమ ప్రసాదం భగవన్ కరు మస్త్ర ప్రధానమ్
ద్రష్టు మేనాం మను మహీం మహాశిర్వా ప్రవర్తతే
స ప్రాధా ద్రాహ్మణ శ్చాన్తైః పాదలేప ముదారతిః

అలిను ప్రయామాన దిగమాభ్యాకం తేన యత్నః

తేనామలి ప్రపాదోఽప ద్విజో ద్విజపత్రమ
హిమవంత మగా ద్విష్టుం నానాప్రవణాన్విజమే "

అది ప్రవరులు పాదలేపమడిగివట్లును, పిదదు దానిని బ్రవరున కిచ్చివట్లును, దాని వరులు స్వయముగా అడుగులను రాచికొని హిమవంతమున కేగివట్లును తెప్పబడినది. మారవయు దీనిని-

"అవపురు నాద్వికాండు ప్రయహారగ పిదవిమూట యూది యి
ల్లును "ధరణాడువేడ్కు హృదయంబున బాయదు నాకు బాదలే
పన వరమోషరంబు మునిపాలక : యచ్చి కృతార్థజేయవే
వను" నని పేరుకొన్న మునినాయకు కాతని కిచ్చె విచ్చివన.
'అద్వైతరమం దన పాదంబులయందు దాల్చి వనవరయమునకా
భాదేవు దురభ్యాటరై మోదంబున హిమవగేంద్రమునకుగా అవియోగా.

అది సంస్కృతమున ఉన్నట్లే వ్రాసెను. నై దెండు మూలములందును వాగ్విధమున ఉన్న నై విషయము గొంతమార్పు పెద్దవ మమకరిత్రమున నీ విధమున కల్పించెను. చూడుడు:

‘ఆన నన్నిప్రవరుడు కొంకతరవ్యగ్రాంతరంగుండు, త
త్త్రివిధాంశలి లంఘిండు నయి, ‘మీ దివ్యప్రభావం తెలుం
గని నా ప్రల్లదముల్ నహించి మునిలోకగ్రామణీ: నక్కొనన్
నను మీ శిష్యుని దీర్ఘయాత్రవలనం రన్యాయుగా జేయరే!’

అది ప్రాశ్నించెనది: ఇట్లు వేరుటయందలి విశేషమేమి? సంస్కృతి పురాణమున ప్రవరుడు ‘హేటగవః’ నేనును ఈ ప్రపంచమును బాది ఓహూహలనడుగున్నాను. కావున మంత్ర ప్రధానమును నాకు బ్రసాదించు’ మని వేరుకొనగా ‘ఉదారదీపి’యగు వత్తి యతనికి‘పాదలేవ’మఖిమంత్రించి యొసంగినట్లు చెప్పబడినది ఇది‘తగవః’అను సంబోధన అతిథికి ముదము కలిగించునట్లు కడు సుచితముగ నున్నది మతీయు నడిగిన మాత్రవ నతడు పాదలేవము విచ్చుటకు గారణ మతిథి ‘యదారదీ’ యగుటయని తెలుపబడినది. ఈ సందర్భమున మారన ‘మునివాయక: నాకు రరంజాడు వేడ్క గలదు, పాదలేవన నరయోషదంబు విచ్చి కృతార్థుని జేయ’మని ప్రవరుని వేడ్కొన జేసెను. ఇట్లు వేరుకొనగా దానిని మునివాయక దాకని కిచ్చెనని చెప్పును

ఇక పెద్దన పద్ధతి నరయోదము- ‘మూరారే ప్రృతీయ: వంత్’ అన్నట్లు నైదెండు పురాణములను గాదని ప్రత్యేకమార్గ మనలించెను ప్రవరునిచే ముందుగా తక్కిలో మ్రొక్కించెను. ఏమృత ‘మీ దివ్యప్రభావం తెలుంగని నా ప్రల్లదముల్ నహించి’ యనుటచే మీరు దివ్యప్రభావ చంపన్నులని పొగడిన వాడాయెను ప్రవరు తెల్లి యడికప్రసంగము చేయని వాడేమైనను సంభాషణ నమయమున పట్టి వేమేని దొరలి యుండినభో శ్రమింప వలసిన దని వేరుకొన్నవేని గత సంభాషణమునం దెచ్చుట నుపయోగించని విధమున ‘మునిలోక గ్రామణీ:’ యను క్లామాపూర్వక దీర్ఘసంబోధనము చేయించి, మీ శిష్యుడనగు నన్ను దయతో తీర్ఘయాత్రవలన రన్యాయునిగా జేయఁదని విజ్ఞప్తి చేయించెను. అయిన పెద్దన పద్ధతి యీ ప్రయోనకు వలమేమి? ఇట్టి మార్పు నెందులకు చేసెను? ఈ ఉక్తి భంగిమ వలన నతడుగాని ప్రవరుడుగాని పొందినదేమి? అలోచించి యందలి పామంజన్యము నరయో దముగాక: ఇందలి యొందిని గుర్తించుటకు ముందు కొన్ని విషయములు తెలిసికొను లవనరము.

1. నిర్భయ తీర్థరానుగ్రహ సంవత్సరము.

2. ఈశ్వర ప్రసాదమున లభించినట్టి పవనవ గమనమును ప్రసాదించు పాదలేవన దివ్యోషద రసము నిర్భయకు ప్రాణప్రియమైనది. దాని యాధారముననే యతని తీర్థవేష కొనపొగుట, పాదలేవ విషయ కథనమే ‘ఎంచు రహస్య’మని యతడు ప్రవరున కీది వలతో తెలిపెను. ఇట్టి దివ్యోషద రసమును నిర్భయ రస పూతనయొగిండు ‘రవళింగము’

దీక్షాపూర్వక ప్రవర్తన దంతులను నిరసించి తన కక్షపాలనలోనే కావలెననుచునందో అంతరహితముగా తీరదలచి ప్రాణములనుగా కాపాడుకొను చుండెను. ఈ సంగతి ప్రవరుని యందు దయగలిగిన విద్వరుని దానిని నియంత్రింప వలెననుచు సమీపస్థుడగు ప్రవరునకు గాని, దూరస్థులకును మనకుగాని బొత్తుగా తెలియదు.

3 పాదలేవన ప్రభావమున త్వరిత గమనమున అరింతునది చెప్పినేకాని విద్వరుని యోషరము తనచెంత వచ్చు దింతను గలదనికాని లేదనికాని ప్రవరునకు తెలుపలేదు.

4 పాదలేవ మిమ్ముని ప్రవరుడు మాటిగా వదిగిన యెడల, వది యప్పు కలవిది లేకున్నట్లైతే, తనయం దాదాయత్వ చిత్తతైయిమ్ము విద్వరుని మనస్సునకు 'నింతటి సద్బ్రాహ్మణునకు పాపమునేయలేం పోయితివిగదా !' యని విచారము గలిగిరిన వాడగును 'అయ్యో ! వోరువిడచి యడగినను ఈయంపోయిగదా !' యని ప్రవరునకును చింత గలుగక మానదు.

5 ఒకచో నా వనరున్నను, వకచో బ్రాహ్మియమై యనుదినోపయోగ్యుడుగునట్టి దాని విచ్ఛిన్నము విశ్వము మెక్కిడిది : పోగా నా యోషరయోగ మితరులకును కార్యకారి కాగలదనుట సంభవము.

6, తుల్యరూపాదిత వసంతావరము వదిగదా : యని విద్వరుని కోపించును వచ్చును ఒకచో వట్లే కోపించెనేని యత దీక్షాపాదగ్రహ పాత్రుడగు విద్వరుని కావున శనియందును సంభవము కాదనరాదు.

7 ఇది యిట్లుండ "పాలగ్రామ"దానమునేని వట్టనొల్లని "అపరిగ్రహ" ప్రకటనైతితి డగు ప్రవరు దొకరిని వాయి విడిచి గాని చేయి పాచిగాని యాచించగలరా : అది యతని శిలమువో విరుద్ధముదరా :

8 ఒకచో పాదలేవన మకవికడ లేకున్నను లేదా తనయొద్దనున్న దాని నీయి విత్తము లేకున్నను, విద్వరు యోషరయోగమునేని తెలిసి ప్రవరునకు వసంతావర కావచ్చును గదా : ఇవ దీనికొక ప్రతిబింబము కలదు గురుప్రసాద లబ్ధియందును మంత్రశాస్త్రమునందును నెల్లరకు బోధించుట సంప్రదాయ విరుద్ధమనుట ప్రసిద్ధము పాదారామముగా తేలుచుండు, తేలు మంత్రమునందే దానిని గూడ శిష్యుడై దీక్షగొవనిదే యీనాడు గూడ మనదేశమునందు అనుభవ విద్వరులు :

పాదలేవనము నా కిమ్ముని వట్టవ వరుగులలో నిన్ని చిక్కులుండుట గతునిచి ప్రవరునివందించుచే వట్టదీగిండుట బాద్రిగా వదలివేసెను. కాని యిట్లు విడిచిననెట్లు : ప్రవరునకు గావలిన దదియేకదా : అదిగిన కష్టము : అరుగకున్న వట్టము : ప్రవరుని స్థితి యడకొత్తులోని పోకవలె నుండెను : ఇన్నివాళ్ళ కిట్టి మహిమోపేక్షలు తన యింటకి వచ్చెను, కానో యనుదినము తీర్థయాత్రాదిలాషదే మహిమిగి యూర్పులు ఎగురుచుండెను దొరక యంత దుర్బలమైనను వకడు 'కాశావత్స' కట్టుకొని కాలాదితతో తీర్థయాత్రలకు బోకాలాడు. తనకో విద్యాగ్ని తోత్రాది వియతుము.

‘నతో గృహే ద్విజాగ్రవ్య విష్ణుశ్చివ్యకర్మణామ్ |
విశ్వనైమిత్తానాం తు హావిరేవ ప్రాసినః॥ (మా. పురా)

అనునట్లు గృహము విడిచిన విప్రవతు కర్మహావి కలుగుట తత్వము. సైగా దేవియు దేవరహారే వింటి ముడునతి తరిదంధ్రులు కూకలుల్ గొలిచి చేసిన హరిమి సోమిదమ్ము అనుకూలవతియై మనసులో వర్తించు కుంకాంత. ప్రవరుని వైరాగ్యము వరకాంతల వట్లనే. తోడు పీడలై చరించు శిష్యవర్గము. అధ్యయన అధ్యాపనములు, అతిథి సంతర్పణములు, విశ్వం భర్త కర్మ దీక్షవరకంత్రత. ఇచ్చి నియమవిగళములు గల ప్రవరునకు తీర్థ సందర్శనమునకు పాదలేపము కన్న వరమ శరణ్యమేది : కాను గోయనా తీర్థయాత్రాసందర్శన సహస్తిత పుణ్యవిశేషము. చేతిక్రియ ఈ యవకాళమును జాలవిదురుకొనుట యన మంత్రముగా రానున్న పుణ్యసంపదకు హెళాల్పొందుటే కదా : ఐవ విట్టి విషమ పరిస్థితియందు ప్రవరు దేమి చేయవలెను : ఎట్లు వలుకవలెను : అయ్యా : నాకు వైరాగ్యవన విసోదములు యాదు చేద్దగలరు. పాదలేపన మిచ్చుచుటయా : కాదు. ఈ కోరిక నెరవేర్చి కృతార్థుని చేయుచుది పేదకొనుట : అనలేకాదు ఐవ తీర్థవ్యమేమి :

దానవనామమును దాని మహాత్మ్యమును వివగనే ప్రవరుడు కొడుక తరవ్యగ్రాంత రంగుడయ్యెను. అతని ముఖమున నొక మాతన విశాసము మొలకెత్తెను. అంతరంగమునకు మొగచుదముకదా : పెంటనే భక్తి విలక్షణంబి బంధయం డయ్యెను. ఇది సిద్ధుని ప్రకటన దర్శనము కాదుగదా : ఇప్పుడు వసుస్మరించుటే : ఒక విన్నవము కలదని హుండుటే ఈ నమస్కార దానము విమ్ముట ప్రల్లదములు క్షమింప చేదకొని “ముదిలోక గ్రామణీ” యని గొప్పగా సంబోధించెను దీనిచే సిద్ధుని మతంత ప్రసన్నుని గావించుకొని విన్నవించుటకు వెలపు చేదవల్లయ్యెను. ప్రవరు దిప్పటికిని భక్తివిలక్షణంబియీ అట్లు మోక్షుకేలుతోడనే ‘నను మీ శిష్యుని’ యని పరికి యొకింతయుండి ‘తీర్థయాత్రవలనకా’ రన్యాత్ముగా జేయరే” యని ప్రక్క రూపకముగా మనవి చేసికొనెను “నను మీ శిష్యుని” యని వలుకుట వలన ప్రవరుకు గురుశిష్య సంప్రదాయములు దనకు రెలియకునీయి, తాను సిద్ధునియందు గురుతాపము కలవాడనియి, గురుపదేశమును గుప్తముగా నుండుగలవా డనియి రెలిసికొనినవా డయ్యెను. “తీర్థయాత్రవలనకా” అనుటచే తన కోరిక పుణ్య సంబంధ మైనదనియు అవశ్యము తీర్చదగినదనియు, తనయందు దయజానివరో తనయాత్మ దన్యము కాగలదనియు రెలుపుకొనుట “నను మీ శిష్యుని తీర్థయాత్రవలనకా” ధన్యాత్ముగా జేయరే” యని కడు దీనముగా వ్రాసెను. ధన్యాత్ముగా జేయరే యనగా విట ధన్యాత్ముగా జేయరా : యది చేతులు తోడింది భక్తితో జేసిన వినుతు సంప్రార్థనము.

(నీశము)

కవిశ :

హంపయ్య

రచన.

సేకరణ

కే. శే. అల్లసాని రామనాథశర్మ
అష్టావధాని

శ్రీ గొట్టుముక్కల కృష్ణమూర్తి

కత్తివి బట్టి నిల్చి పయి కాలుకదల్చుటలేదు నొత్తుమో
చత్తుమో? రెక్కలేదనెడు శార్కనిధు ల్లంచోటు విక్రమో
దాత్త మురారిరావు విలయం టాకనా డల గుత్తి డీల్చిదెన్
దత్తర మందె తెల్లదొరదం డరుదెంచు నటన్న వార్తకున్.

దొర లరుదెంతురేని దయతో తమ కష్టము దీర్తురన్న సం
బరము లటుండ; ప్రిలు తలవాకిలి దాటినచో ప్రమాదముల్
జరుగు నటంచు భీతిరె ప్రజానికరంబులు కూలి గింజలున్
దొరక వటంచు కాపు పడతుల్ నిరుపేదలు వెచ్చ నూర్చుచున్.

పలునలు దేశ మెట్లు పరిపాలన చేసెద రేమి మాటలో
కలగకు మీవటంచు కులకాంతకు దైర్యము నెప్పి, దైవమున్
దలచి నమస్కరించి ప్రజ దర్శము దప్పిన నీవు లేవే మా
అంతలు దీర్చవే అనుచు హంపయ ప్రార్థన నేనె మావటన్.

కూటికి తక్కువైన కులగోత్ర గుణంబులయందు నెక్కువైన
పాటక వర్గమందతడు ప్రాథవముగా గడియించె చిన్నపూ
దోటను పెంచె, నాల్గంగుతో గల గుంపెడు కాపురంబు నా
పూటకు పూట తెల్ల గడపుం దన అంబలి శాను ద్రావుచున్.

నాటి దండు వచ్చు మాట విసంబడి
కలత చెందు జనుల గాంచి, లోన
నకడు నవ్వుకొనియె; హంపయ్య ఆత్మవి
శ్వాసమునకు నెలపు, శాంతమూర్తి.

ఇంతకు రేపుమాట కిప్పుడేల భయంపడ నంచు తాను వి
శ్చింతగ కుక్కిమంచమున జేర్చె మెయిన్ పవలెల్ల దోటలో
నంత శ్రమించి యుండుట నయత్నత గొగిట దార్చి నిద్ర వి
క్రాంతివి గూర్చె నాకవికి చల్లని గాడుపుకుఱ్ఱ పీవగన్.

దిక్కుల నెల్లమింగి తెగద్రేచిన చీకటి రాజ్యమందునున్
జాక్కలు మిన్నుమిన్ను మనుచున్ బొడసూపుచు వింగిదేవుడే
దిక్కివి వెల్లుచూపె వెనుదీయక శత్రువు వెంబడించుచో
జిక్కిన కష్టమొననెడి చింత రవంతయు లేని తీరునన్.

వేగుచుక్కదోచె విచ్చె దమంబులు
వేవెలుంగు గగన పీఠి దోచె
జనులు నిద్రలేచి పనులకు బూనిరి
ఇదియె క్రమము ప్రకృతి నెవ్వ దాపు ?

అనుకొననట్లుగా జనము లబ్బరమందుచు చూడ నేలయూ
నినగతి నూరి వెల్చలను విల్చె పటాలము వచ్చి. వీతిమై
వనితలు లోనికేగి తలవాకిరి మూసిరి, వృద్ధపౌరు లె
ల్లను, కరణాలు, రెడ్లు దొరలం గననేగిరి కౌతుకంబునన్.

దొంగవలె ప్రవేశించుచు దొరగ మారి
గట్టనెక్కితిగదయని గర్వముమెయి
ప్రజల హింసించు రాజునుంబలె వినుండు
షుదమి వీటలువార విప్పుకలు గురిపె.

అయ్యేడ చెట్లకన్నీటికి నాదరమొప్పగ మీరువోసి హం
వయ్య క్రమంబు వాయ తలపాగను దాపలికేందీసి, ప్రొ
ద్దయ్య నటించు బావికడ తద్దయు వేడుక జల్మమాది ఆ
తియ్యని మావినీడ తవ తెచ్చిన చర్మి భుజించె దృప్తిగాన్.

నాటికి నాటికిన్ తెరిగి నవ్వులు జిల్కెడి వుత్తునట్లు పూ
దోటను జూచి పంకనముతో తలయూచి యొకింత విల్చి యా
పాటికి విక్రమింతునని భారము తీరిన యట్లు నిద్రకున్
వాటము గాగ మల్లెపొద పజ్జను చేరి పరుండె చల్లగాన్.

మది నొక చింతలేక నియమంబుల దప్పక సాధువృత్తిమై
హృదయము క్షీరవార్ధి నొనరించిన ధన్యుడు కన్నుమూయుచో
విదురకు తక్కువేమి? స్వవివిక్చల యోగ నమాది మగ్నుడై
పొదలు సదాశివుండనగ బొందె మనోలయమున్ స్వతంత్రుడై.

ప్రొద్దువారె, నూరిపెద్దలు రచ్చల
జేరి దొరల మాటతీరు, రూపు
సొబగు, మంచితనము మాచి దైవనమాను
లనుచు పొగడ దొడగి రచట నవట.

కొరగెడు బాష్పపూరములతోడ విపర్యయములం బీతిమై
పరువులు వారుచో నడలబారెడు చీరల విగ్గబట్టి యి
ద్దరు యువకుల్ త్వరంబుడుచు తల్పును దీయుచు తోటజొచ్చి ఏ
ల్పిరి యెలుగెత్తి హంసయను, లేచెనతండును పెజ్జివీడుచున్.

“దొరలదె హంసయా : దొరలు ధూర్తులు మానమువోస మమ్ములకా
జెరువదలంచి వచ్చిరిదె, కీలముబోవు” నటించు కాళ్ళపై
దొరలిన వారి యా ప్రబల దుఃఖము యాచి పలించి, అంతలో
దొరలం దలంచె నంత; పగతోపగ, బైకొని కొదమూర్తియై.

దీనత తన్నుచూచెడి సరీమణులన్ గవి గ్రుచ్చియెత్తి, నా
ప్రాణము లిచ్చెదన్ గలగజారకుడి యని చెప్పి క్రోధ మూ-
ర్ఖునన దుర్నిరీక్ష్య రథసాక్షుతి వాకిలిమూసి, వెల్పలన్
దాసు విలంబదెన్ నయన తామరసంబుల విప్పులొక్కగన్.

ప్రాణముతోడ నేను నిలువన్ దొరలేటికి దైవమేనియున్
మానినులన్ జెనకి యవమానము నేయదలంచు బెట్లు : దు-
ర్మాని యెవండు వచ్చినను రక్తము గ్రోలెద జీర్ని వైచెదన్
గాని యటంచు కృద్ధ భుజగంబయి హంపయ సూచె దిక్కులన్.

ఇరువురు శ్వేతవర్ణులు మదించిన కోదెలభంగి నున్న యా
దొరలరుదెంచి, దండధరు తుల్యుని హంపయ జూచి సంచలం-
చిరి క్షణమాత్ర, మామయిని “ప్రీతిటు వచ్చిరి తోటలోనికిన్
జొరబడినారె : తెల్పు”మన చూచె నతండు కృశాను కీలం.

చెరువగ వచ్చినారు గద చేడియలన్ మగధీరు లొర : మీ
తెరవున మీరు పొండనుచు తీండ్రము దోపగ వల్కె పచ్చి నె-
త్తురు తెగ ద్రావు నైనికుల దుర్మద మింతయు లెక్కలేని యు-
ద్ధర భటు డాత్తరోషుడయి తూలి భుజంబులు రెండు పొంగగన్.

ధారతదేశలక్ష్మి వలిపంబగు శీలము నయ్యెడం గొనం
గోరిరి కొన్ని రూప్యములకున్ దొర, లాతడు వెచ్చ నూర్పుచున్
వారిట లేరు పొండని యవారణ పొంగెడు క్రోధ మీకి తా-
నూరక చూచె కొంతవడి యున్నదుడై లయకాల రుద్రుడై .

విజము చెప్పుము లేకున్న నిన్ను గాల్తు
మిదిగో పిప్రొలు చూడు మీవింక బ్రతుక
వనుచు ద్వారము వద్దకు జనెడి దొరల
నింక వారిడు చూచి సహింస లేక,

బెబ్బరి వోరే రేగి తలవెండ్రుకలన్ విగబట్టి యాద్ది పె
ల్లబ్బిన క్రోధవేగమున నొక్కవి నాంకు దోచి, 'చూడు నా
దెబ్బ, మదాంధః ప్రాణములు తీసెద వాకిలి తీయుమింక నీ
అబ్బుకు చేతగాదు' పరమాత్ముడు వచ్చిన జీర్ణి వైచెదన్.

అవినంతనే వేరొక డా

తని బలిమిం జదియమోదె దర్శింపకుదై

పెనుదిరుగుచు హంపయ్యయు

పెనగొవి యిద్దరిని బట్టి పెదబొబ్బరిదెన్.

వైవికు దొక్క రుద్ధర భుజాబలు దంతటి విట్టదల్చి రో
షానల దహ్యమానుడయి హంపయ కంఠము నొక్కిపట్టగా
వాని నటుండు కాకులను బట్టుచు నేలకు నీడవజాచె వి
ట్టావిన కాలినెత్తి యతదొక్కచె తాచె యురంబు వ్రీలగన్.

పగ బూనిన దన్నాగెడు

మగ వాడెవ్వండటంచు మార్కొవి యొకనిన్

సిగపట్టి నేలకీర్చెను,

పొగరడగగ వాని వక్షమున గూర్చుండెన్.

రేగిన సింగమై నిలువరింపగరాని పరాక్రమంబుతో
నీగతి యింకచూడుమని నెట్టిన కంఠము నొక్కి పట్టుచున్
ద్రాగెద వింక నెత్తురును ద్రాగెద విక్రమము లెక్కనేయ నే
దేగతి వచ్చెనేని సరియే యనియెన్ వెదనవ్వు నవ్వుచున్.

అసట రూచి భయద పంచాస్య వదన

మామహోద్రామ బల రథసాకృతి గని

జగములు వడంకె నెచ్చెరి చచ్చునంచు

తెల్లదొరలెల్ల బోయి విల్వెల్ల బెదరి.

ఆలస్యంబున ముప్పు దప్పదవి దైర్యంబువి వేవేగ పి
స్త్రోలుం దీయుచు వెన్నుకున్ జనియె ముందున్నించి కార్పెన్ మహా
భీలాగ్నివృట లీను గుండు పిడుగై వ్రేలంగ హంపయ్యయన్
వ్రాలెన్ నేలకు దూలుచున్ రుధిరధారం జిమ్ము వక్షమ్ముతోన్.

కొనల చెంగావితో మొనసూపి వీనుల
గనుచున్న కడుగొప్ప కనులవాని
గుబురు మీసలలోన గుస్తరించిన నవ్వు
మరుపు సూపుచున్న మోమువాని
ఉక్కు రోకళ్ళన నొప్పి మోకాకుల
చమిరెడి బాహు దండములవాని
కరగజోసిన మేటి గండ్రతనం బన
విరిసిన బలికంపు టురమువాని

ధర్మదీక్షయు దృప్తియు దాంతి కాంతి
ఉట్టి పడుచున్న హంపయ్య సుజ్జ్వలాత్ము
బురపురన్ బొక్కుచున్ గుత్తి పురజనంబు
కాంచె కడసారి కన్నీరు గార్చుకొనుచు.

తమిళ పోయిక :

కాళిదాసు కవి సందర్భనము

శ్రీ కీ. రా.

[గదిలో పెద్దపెద్ద సోఫాలు గోడమీద శ్రీరామచంద్రుని పటం. కొంచెం దూరంలో గుమాస్తా కుర్చీ, కేబిలు. కేబిలుమీద పెద్దపెద్ద రిజిస్ట్రూ ఉంటవి.

సోఫామీద గజేశమల్లు కూర్చొని రిజిస్ట్రూమాస్తూ ఉంటాడు ద్వంద్వశరీరం. చొక్కా, దానిమీద జవహర్‌బండీ గుండీలు లేకుండా వదులుగా ఉంటుంది. పెద్ద పెద్ద మీసాలు, కళ్ళప అద్దాలు ఎదుట విశ్వనాథ్ నిలబడి ఉంటాడు.]

గజేశమల్లు : ఇదేమిటి ? ఇరవైరెండు రూపాయలు విన్నుటి పెట్రోలు లెబ్బలో వ్రాశావు : విన్ను మాటింగు జరగలేదుగదా :

విశ్వనాథ్ : దామలేగారు విన్ను మహాబలేశ్వరపురం వరకు వెళ్ళి వచ్చారండి ! పెట్రోలుబిల్లు చిల్లాలో వ్రాయమన్నారు.

గజేశ. ప్రతినెలా ఇట్లానే జరిగితే ఇక కంపెనీ మూసివేసుకోవచ్చును.

విశ్వ అడుగో వారు వస్తున్నారు

(బయట కాదువప్పుడు వినబడుతుంది దామలే, భృగూ
ఇద్దరూ లోనికి వ్రవేశిస్తారు.)

దామలే : నమస్తే.

భృగూ ఆదాద్ ఆర్ట్.

గజేశ. నమస్తే, నమస్తే రండి, రండి, (విశ్వనాథ్‌చేతికి రిజిస్ట్రూ యిప్పి) ఇవి తీసుకొని పో, మిగతా విషయాలు తరువాత చూచుకుందాం.

భృగూ : ఏమంటి ఏమిటిపంగతి ? ఇవాళ మాటింగు లేవట్లేనా :

గజేశ మాటింగు జరిగేదెట్లా : హీరోకు కడుపులో నొప్పి వచ్చిందట. రావవి కఱురపించాడు. "పెద్" అంతా తయారయింది. రేపు పూనా పోతావని హీరోయిన్ కఱురపించింది. అక్కడ ఆమెకు మాటింగు ఉన్నదట.

దామలే : అయితే మనకు చాలా వస్తుం వస్తుంది !

గణేశ ఎంతమంది కాళ్ళు పట్టుకొంటేనోగాని పిలిం పూర్తి కావడం లేదు. పేవరు వాళ్ళు చూశారు. ఒక వాక్యంలో పిలిం పైబ్యూర్ అయిపోయిందని వ్రాసి పారేస్తారు. మనం పదే కష్టాలు వాళ్ళ కేమి తెలుసు ?

(నౌకరు వచ్చి విలంబితాడు)

గణేశ. ఏమిటి సంగతి ?

నౌకరు అయిన ఈరోజుగూడా వచ్చారు సార్.

గణేశ. ఎవరు?

నౌకరు అదే రోజూ వచ్చేఅయిన సార్ : పెద్దది గడ్డం ఉంది సార్ :

దణేశ. మాకు తీరికలేదని చెప్పు. పో.

బ్యాటా (మాటకు అడ్డంపచ్చి) ఎవరు ?

గణేశ. ఎవడో కథలు వ్రాపేవాడట.

బ్యాటా చూద్దాం. కథ బాగాఉంటే తీసుకుందాం, ఇంకొక పిలిమ్ తీయవచ్చును. దామరే చేతిలో ఉన్న పిలిమ్ పూర్తిచేస్తే అదే పదివేలు.

బ్యాటా. భగవంతుని దయఉంటే అంతా సరిగ్గానే జరుగుతుంది. (నౌకరుతో) అయినను లోపలికి పంపించు

[నౌకరు వెళ్ళిపోతాడు. క్షణకాలం తరువాత మహాకవి కాళిదాసు లోపలికి ప్రవేశిస్తాడు పొడువైన వెంట్రుకలు. లలాటంమీద చందనం. శరీరం మీద వట్టు ఎస్త్రాబిలు. భుజాలమీద కాలువ నిండైన విగ్రహం లోపలికి ప్రవేశించి నలు వైపులా తరికించి చూస్తాడు]

గణేశ. కూర్చోండి.

[కాళిదాసకవి భయపడుతూ పోపామీద బుచ్చుంటాడు]

గణేశ. ఏమి కావాలి : చెప్పండి.

కాళి ఇక్కడ చలనచిత్ర విర్మాణం జరుగుతున్నదని తెలిసింది. నాకోరిక ఏమంటే నేను వ్రాసిన కథను...

గణేశ. ఇంతకు పూర్వం ఏపిలిమ్ కొరకైనా మీరు కథలు వ్రాశారా ?

కాళి : అయ్యో : ఈ దామరు అనేక నాటకాలు వ్రాశాడు. అనేకమైన కావ్యాలు వ్రాశాడు.

గణేశ : కావ్యాలు మాకెందుకు : మాకు మంచి కథ కావాలి. చెప్పండి మీదగ్గర....

కాకి : ఇంత తేలికగా మాట్లాడడం మీలాంటి వారికి న్యాయంకాదు. నేను వ్రాసిన నాటకాలను చదివి వేంకొండి విద్వాంసులు అనందిస్తున్నారు.

గజేశ : విద్వాంసులు అనందిస్తున్నారా : అయితే కథ ఉదాత్తంగా ఉన్నదన్నమాట. ఆకథ సామాన్యుల కేమి ఆర్థమవుతుంది : సామాన్య జనానికి కథ వచ్చి తేనేగాని ఫిలిం జయప్రదంగా వడవడయ్యా :

శ్యాజీ : సరే, అయితే కవిగానూ : మీకథ సోషలా, లేక హిస్టారికలా :

[కాకిదాన కవికి అర్థంకాదు]

దామలే : మీకథ ఈ కాలం నాటిదా, లేక పురాతన కాలం నాటిదా :

కాకి : నా రచనలు దేశకాలాతీతాలు సర్వకాలాలలో సర్వజనులనూ ఆనంద పరచుకుండు చేయగలవు

గజేశ : అది సరే లేవయ్యా : మీ కథ మీకు బాగానే ఉంటుందిలే ఫిలిం తీయడానికి వంచులు కావాలి, డబ్బు వంచులు తెలుసునా :

కాకి : కాదుస్వామీ : మీరు కొంచెం ఓపికపడితే చదివి వినిపిస్తాను. (చేతిలోని దస్తావ్జీ ఊడదీస్తాడు)

శ్యాజీ : తరువాత వింటాములెండ్రి. మీకథ పాడుపాలకూ, వారి భార్యలకూ సంబంధించినదా, లేక మాటోటి సామాన్యులకు సంబంధించినదా :

కాకి : రాజవంశాలలో జన్మించిన పీఠిలకూ, తిపోవిష్టా గరిష్ఠులైన మునులకూ, అప్పరిసలకూ అందరికీ నా కథలో స్థానమున్నది.

శ్యాజీ : లవ్ పీస్టు ఎన్ని ఉన్నవి :

కాకి : ప్రశ్న నాకర్థం కాలేదు.

శ్యాజీ : లవ్ అండ్ ప్రేమ హీరో హీరోయిన్ ఇద్దరూ వెన్నెల రాత్రిలో ఏ తోటలోనో కలుసుకొని పాటలు పాడడం, ఆరుకోవడం, వాళ్ళు పులి కరించేటట్లు మాట్లాడడంలాంటి సీనులేమైనా ఉన్నవా : అవి నా ప్రశ్న.

గజేశ : ఇక దాని లేవయ్యా. నీకథా వీక్షాను. లవ్ అనే మాటకే అర్థం తెలియని వాడివి పినిమా కథలు వ్రాస్తావని బయలుదేరావు.

కాకి : నాయకా నాయకులకు సంబంధించిన కృంగారలీల లవి మీ అభిప్రాయమా :

శ్యాజీ : అవును. అదే.

కాళి . ఒక్క శృంగార రసమేమిటి? శోక, రోద్ర, వీర, భయోపకాది రసాలన్నింటికీ నా నాటకాలలో స్థానమున్నది నేను మహా కావ్యాల వ్రాతాను.

భాషా ఇన్నిరసాలూ ఒకే కథలో కలిపితే ఫిలిం మనోరంజకంగా ఉంటుందంటారా? మీ అభిప్రాయ మేమిటి?

గజేశ అవన్నీ ఈనాటి పరిస్థితులకు సరిపోవు. ఈనాటి ఫిలింలలో— సంభాషణలలో తీవ్రత ఉండాలి. అభినయంతో దర్శకుల హృదయాలలో తుపాస్లు రేగాలి. అడుగుడుగునా ప్రభుత్వాన్ని విమర్శించాలి అనాడే పశ్చిమం ఫిలిం వచ్చుతుంది. లేకపోతే కంపెనీలు దివాలా తీయవలసిందే.

దామరే . అవును బాగా చెప్పారు ధనవంతులనో భగవంతుణ్ణో నోటికి వచ్చినట్లు తిడుతూ ఉండేటట్లుగా డైలాగు వ్రాయాలి బీదవాళ్ళవశం వహిస్తుండే రెండు పాటలైనా కనీసం వ్రాయాలి. ఇక చూచుకో, ఫిలిం బంగారపు వర్షాన్ని కురిపిస్తుంది.

కాళి . తమ మాటలు నాకు బోధపడడంలేదు.

దామరే మీకు ఇంగ్లీషు వచ్చునా? ఎంతవరకు చదువుకొన్నారు?

కాళి : వ్యాకరణం, మీమాంస, వేదవేదాంత, నాటక, కావ్యాలంకార

దామరే చాల చాలా అవండి.

కాళి తమ అభిప్రాయం

గజేశ అభిప్రాయమేమంటే కథలో సంభాషణలు జోర్ దార్ గా ఉండాలి.

కాళి నా రచనను చదివి వివిషించనా? గోక్షిరమువలె మధుర సంగీతం వలె శ్రోతలను

దామరే అదినరేగాని మీ కథలో ఎంతమంది చస్తారు?

కాళి : చస్తారా?

దామరే అవును కథలో ఏ పాత్రా చావదా? అందరూ బ్రిటికి ఉంటారా?

కాళి నా పాత్రలన్నీ అమరత్వాన్ని పొందినవి. నేను నిర్మించిన పాత్రల నాథరంగా చేసుకొని అలంకార శాస్త్రాధిపతి రచించబడ్డవి.

దామరే . అబ్బా! మీకో చావుగా ఉందండీ, కథ ట్రాజిడీ కాక థియేట్రే ప్రేక్షకులు కన్నీరు కార్చేదెలా? ఫిలింలో ఒక్క కన్నీటి బిందువు వేలు సంపాదించి పెడుతుంది.

భృశా : కథలో ఆకర్షకమైన డైలాగ్స్ లేకుండానూ, ఎవ్వరూ చావకుండానూ ఉంటే జనానికి నచ్చే డెట్టాగయ్యా! కనీసం హీరోయిన్ నెత్తిమీద అవ దలమీద అవదలన్నా వచ్చి వడతవా ?

కాళి : హీరోయిన్ అంటే ?

భృశా : హీరోయిన్ - హీరోయిన్ . అంటే తెలియదయ్యా ?

గజేష్ : అంటే ఏకైక - నాయిక

కాళి : నాయికా : నా నాయిక అనేక కష్టాల పాలవుతుంది. ఆమెను భర్త మరచి పోతాడు.

భృశా : రైట్. బాగున్నది. పిల్లవాణ్ణి వెంటబెట్టుకొని ఇంగ్లీషు ట్యూన్లో నుంచి పాట పాడుకుంటూ ఇల్లిల్లా తిరిగి వచ్చి మెత్తు కుంటుందా : దోవలో ఒకడు ఆమెను అవమాన పరచబోతాడు. ఆమె ఏడిచి ఏడిచి వాడి బారి నుండి తప్పించు కొంటుంది తరువాత మిత్రులు అమ్ముతుంది. ఆక్కడ గూడా ఒక ధనవంతుడు ఆమెమీద కన్ను వేస్తాడు తరువాత తరువాత

దామరే. ఆ ధనవంతుని బారినుండి తప్పించుకొని కిరీకొట్టు పెట్టుకొంటుంది. ఒక రోజున ఆమె పిల్లవాడు మోటరుకింద వదిలి వచ్చిపోతాడు పిల్లవాడి శవాన్ని భుజంమీద వేసుకొని దుఃఖంగా పాడుకొంటూ ఆమె నది బజారులోనుండి పోతూ ఉంటుంది. ఇంతలో పెద్దగా వర్షం వస్తుంది. వర్షం వెలిసినదాకా ఒక మేడ ప్రక్కన ఆమె నిలబడుతుంది. మేడమీదనుండి ఒక ధన వంతుడు ఆమెనుచూచి ముగ్ధుడై పోతాడు.

కాళి : ఛీ : ఛీ : అంత అన్యాయమా : అలాంటి దృశ్యాలను చిత్రీకరణం పావకృత్యం

భృశా : అది పావకృత్యమైతే నందులు విందే డెలాగయ్యా :

కాళి : నా నాయిక తనను మరచిపోయిన పతిదేవుని ముందుకు వెళ్ళి - 'నాదా : నన్ను మరచిపోయినావా : ' అంటూ కళ్ళలో నీళ్ళు కళ్ళలో కుక్కు- కుంటుంది.

భృశా : ఏదీవట్లుంది. ఇలాంటి కథతో పరింతిస్తే వెత్తికి చేతులే.

కాళి : మహాప్రభూ, నేను కావ్యకాష్టాదుల మల్లంపించి నాటకం వ్రాయలేను.

భావనా : మీ కవులందరికీ ఇదేదోగం. ఇది జన్మతోనే పుట్టుకుందనుకుంటాను.
గణేశ : అనుభవహీనుడవు. కవి! ఇట్లాగైతే నీకు రెండు దమ్ముడిలు గూడ పుట్టవు.
కాళి : నా కథను ఒక్కసారి చిత్తగించండి. తరువాత మీ అభిప్రాయం చెప్పుదురు
గావి విశ్వామిత్రమహర్షి తపస్సు చేస్తుంటాడు. దేవేంద్రుడు తపోభంగం
చేయడానికి మేనకను సంపన్నాడు. ఆ మేనక వృశ్యాన్నిచూచి వనదేవత
గూడా విస్మయవిముగ్ధురాలవుతుంది. భయంకరమైన వనజంతువులు తమ
హింసాప్రవృత్తిని మరచిపోయి ఆ వృశ్యాన్ని తల్లినంగా చూస్తూ ఉంటవి.

గణేశ : ఈ కథను . . .

దామరే : ఎక్కడో విన్నామే!

భావనా : రామాయణంలో

దామరే : కాదు, కాదు, భాగవతంలో.

కాళి : నాయీ కృతిపేరు శాకుంతలం.

దామరే : అవునవును 'శాకుంతలనాటకం జ్ఞాపకానికి వచ్చింది. శాకుంతల నాటకం
మీద ఇదివరకే పిలిచి తీయబడిందిగదా! కథ చాలా ఓర్థమౌతలే.

కాళి : అంతే!

భావనా : పాతకథ అది అర్థం.

కాళి : పాతదని కథను వదలివేస్తామా?

భావనా : ఈ కథను మీరే వ్రాశానంటారా? ఇది దొంగతనం

కాళి : కాదండీ; ఇది నా రచన. మీరు ఈరచనను ఎన్నిసార్లయినా చదవండి.
మీకు విసుగు కలుగదు. మిగతాకథ వినండి.

గణేశ : ఇక ఆవవయ్యా! ప్రొద్దున్నేవచ్చి మా ప్రాణం తీస్తున్నావు

కాళి : వినండి ప్రభూ! తత్వశాస్త్రం

గణేశ : ఈ పౌరాణిక కథలు మా కక్కర్లేదయ్యా!

భావనా : ఇప్పటికీ దయచేసి వెళ్ళండి కవిగారూ! ఈసారి మంచి పోషకకథ వ్రాసు
కొనివరండి. చూస్తాం.

కాళి : ఈ కథను పూర్తిగా చిత్తగించండి. తరువాత దోషాలుంటే—

గణేశ : మీ చెత్తఅంతా వినడానికి మాకు తీరికలేదయ్యా!

కాకి : మీరు వివదానికి ఓపిక తీరిక లేకపోతే, వరే, ఇదంతా చెక్త అవిమాత్రం అవకండి.

గజేళ : వరే, వరే . ఇక దయచేయండి ఎవరురా :

(అభినేత నిరంజనాదేవి మెరుపుతీగవలె లోవలికి ప్రవేశిస్తుంది. కాశిదాసు నిర్భయంగా ఆమె వైపుకు చూస్తుంటాడు మిగతా ముగ్గురూ లేచి ఆమెకు స్వాగతం చెబుతారు.)

గజేళ }
దామలే } రండి దయచేయండి
త్వాణా }

గజేళ విశ్వనాథ : నిరంజనా దేవిగారికి కాఫీ

విరం : ఏమండీ : ఈరోజు మాటింగు లేదట, రేపటినుండి నాకు వీయలేదు నేను రేపు పూనా పెళ్ళిపోతాను

గజేళ మీరు అలాఅంటే ఎట్లా : పెట్టు తయారుగా ఉన్నది. ఇక రెండు రోజులుంటే చాలు పని పూర్తి అయిపోతుంది లేకపోతే పని చాలా చెడిపోతుంది

త్వాణా అవునండీ రెండురోజులు కేవలం రెండు రోజులు.

దామలే మీరు దయయించి రెండు రోజులు.

విరం : ఊమించారి మీకోరికను మన్నించడం అసంభవం సెంపు, వెళ్లుకున్నాను. ఇప్పటికే చాలా అలస్యమయింది

[కొండరగా బయటికి వెళ్ళిపోతుంది వెనక వెనక ముగ్గురూ పరుగెత్తుతారు]

గజేళ . ఏమండీ : ఏమండీ :

దామలే : నిరంజనాదేవిగారూ : నిరంజనాదేవిగారూ :

[కాశిదాసు ఆశ్చర్య చకితుడవుతాడు విశ్వనాథ ప్రవేశిస్తాడు]

కాకి : ఒక ప్రశ్న అడుగుతాను జవాబు చెప్పకారూ :

విశ్వ . ఏమిటా ప్రశ్న :

కాకి : ఈ ముగ్గురి మెదదూ పనిచేస్తుందంటారా : ఏమైనా చెడిపోయిందా :

విశ్వ : ఎందుకు అట్లా అడుగుతున్నారు :

కాకి : నుంచి విషయాలేనీ ఏదీ తలకు ఎక్కిబట్లు లేనే :

విశ్వ మీదు గుప్తయుగంనాటి మనుష్యులు. ఆరోజులు ఇప్పుడు మళ్ళీ రమ్మంటే ఎట్లా వస్తవంటి : ఈ రోజుల్లో పరుకు ఎట్లా ఉన్నా ప్రచారం ఎక్కువ కావాలి, ఇది ప్రచార యుగమంటి

కాళి ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తున్న దానికి గూడా ప్రచారమెందుకు : సూర్యుని ప్రకాశానికి గూడా ప్రచారం కావాలా :

విశ్వ అయ్యా : ఇది సివిమా యుగం వ్యయంగా సూర్యభగవానుడొచ్చి వేషం కావలెనన్నా మీరు ఇదివరకెన్ని సివిమాలలో వేషం వేళారనే మొదటి ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పక తప్పదు. ప్లాంట్ ప్రసిద్ధి ఉంటేనేగాని డబ్బు రాదు గదా : బహుశా మీరు మాట్లాడే సంస్కృతం మా యజమానులకు అర్థం గూడా అయిఉండదు. నా మనవి విని మీ రచనలను ఏదైనా సాహిత్య పరిషత్తులో చదివి వివిహించండి ఈ సివిమా ప్రపంచంలోని జనమంతా ఇదే రకంగా ఉంటారు మీవంటి మహాకవులకు ఇక్కడ స్థానం లేదంటి. దయచేయండి.

కాళి . దాగున్నది దాగున్నది ఈ ప్రపంచమే విచిత్రంగా ఉన్నది

[తెరపడిపోవంటి]

కవిత :

సంధ్యారవము

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

తల్లుల లిలుచు వత్సముల యంతారవం

బరసి దేనువు లిచ్చు ప్రతి రవమ్ము

బారులు దీరి యంబర వీధి తమ కులా

యముల కేగెడు విహంగారవమ్ము

పొలములయందు దవ్వల మన్న కర్షక
 జనము లొందారు విచ్చుకొను రవమ్ము
 గిరిసాను తలముల నొరసి యేతెంచు ని
 ర్హరిణి యవ్యక్త మర్మర రవమ్ము
 గలగల తరుళాభికల శుష్కమగు పత్ర
 తతి దుల్పు మందమారుత రవమ్ము
 కడుపుల మరలింప గడగు గొల్లలు వన్య
 సీమ నెల్లించు వంశీరవమ్ము
 ప్రసవించు కుసుమ గర్భములందు మధుకరో
 ద్గాత ప్రళాంత యంతార రవము
 ప్రియ విరహ వ్యధోద్భిన్న మానస సుధా
 తరళిత ప్రేమ గీతారవమ్ము
 ధ్యానైక పరవశత్వము నందుకొను యోగి
 యెలుగెత్తి పరమేశు విలుచు రవము
 శ్రవణ కరోర విరంతర స్వనిత మో
 రారణ్యపీఠి యిల్ల రవమ్ము
 తగ్గు నిద్రాన్విత స్వప్న జన్య పికార్ప
 క ప్రేమ మాధురీ గళ రవమ్ము
 హృదయ ద్రవీభూత మృదుల మోహనభావ
 లీలాంకురిత కురరీ రవమ్ము

తత్త్వమున మేలుకొల్పి సౌందర్య భావ
 గతులు గీర్కొల్పి శాశ్వతస్థితిని దెల్పి
 వలయు పరమార్థముల నెల్ల వెలువరించె
 త స్తహృదయాంతరమున సంధ్యా రవమ్ము.

వ్యాసము :

గీతార్థము

శ్రీ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్యులు, యం. ఏ.

యత్ర యోగీశ్వరః కృష్ణోయత్ర పార్థో ధనుర్ధరః
తత్ర శ్రీ రిష్టమో భూతిః ధృవా నీతి ర్మతి ర్మమ.

అపౌరుషేయములు, భారతీయ సంస్కృతి పర్యవసాయమునగు పేదముల సారముని బహుముఖముల పొగర్త గన్న మహాభారతము వంశము పేదములు ఆశ్రయించినవారికి కల్పవృక్షమై వ్యాపించినది. కాలక్రమమున మానవ మాత్రుల కేర్పడువరానిదైకలసిబోయిన అమ్మయ ప్రపంచమును భగవద్బుద్ధి వాఙ్మయగు పేదవ్యాసు డవతారమంది, కాబట్టి విడదీసి మానవుల కందించెను. మఱియు రాజోవు యుగములవారు పేదపురుషుని నమగ్ర స్వరూపమును సాక్షాత్కరించ జేసికొనలేరని యెఱిగి యందలి సారమంతయును లౌకికమగు చందస్సుమదాయము విమిది రోకపితార్థమై భారతము నవతరించ జేసినాడు. అది పడునెవిమిది పర్యముల సంఖ్యగలిగి, యేవిధమగు విజ్ఞానముకావలసిన వారితెనను లేదనక అందిచ్చుచున్నది. ఈ పడునెవిమిది పర్యముల పేదపురుషుని గర్భములో మఱియొక పడునెవిమిది యధ్యాయములుగల కాళ్యత పురుషు డొక డున్నాడు. అతడే గీతా స్వరూపుడు. భారతాంతర్గతమగు భీష్మ పర్యములోని ఈ భగవద్గీత భారత దేశముననే గాక యావత్ప్రపంచమున గల జిజ్ఞాసువులచేతను, ముముక్షువులచేతను తెలిసికొనబడి విశ్వవ్యాప్తమైనది. ఉపనిషత్తులు, పేదమంత్రములతోపాటు భగవద్గీతకు స్థానమున్నది. అంతేగాక పరోక్షవిషత్తుల సారమే గీతయని గూడ వ్యాస భట్టారకులే చెప్పియున్నారు. భగవద్గీత ఉపనిషత్తుగను, యోగకామ్రమగను, బ్రహ్మ విద్యగను అధ్యాయాంతములయందే చెప్పబడియున్నది. మఱియు భక్తి ప్రధానమైన మార్గముగలవారు కొందఱు గీతాపారాయణము నకల పాపహరమని యను, జీవులకు పాపపారికమగు బాధలను తొలగించి విశ్రేయన బొందించువని అవత్కాలములయందుగూడ చదువుకొందురు. ఉపాసనా మార్గముగలవారు దీని నొక మంత్రవిద్యగా స్వీకరించి అంగవ్యాస కరవ్యాసములతో పురశ్చర్య విధాన మచ

లంబించి పట్టయోగ విధులయందుగూడ వినియోగించుట గలదు. ఇది యిట్లుండ శ్రీకృష్ణభగవానుడు యుద్ధభూమిలో పథ్యమనకు గీతోపదేశము చేయుటయందలి వైభవమునుగూర్చి నంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో చెప్పుచు మైమరచి పులకరించినాడు.

“ఇత్యహం వాసుదేవస్య పార్థస్యచ మహాత్మనః ।

సంవాద మిమ మశ్రౌష మద్యుతం రోమహర్షణమ్ ॥

వ్యాసప్రసాదాత్ శ్రుతవా నేత ధుహ్య మహం వరమ్ ।

యోగం యోగేశ్వరా కృష్ణా త్పాజ్ఞే త్కృతయతః స్వయమ్ ॥

రాజన్ సంస్కృత్య సంస్కృత్య సంవాద మిమ మద్యుతం ।

తేజవాద్భవయోః పుణ్యం హృష్యామి చ ముహుర్ముహాః ॥”

ఈ శ్లోకములవలన నీ బ్రహ్మవిద్యకుగల సంప్రదాయ మిచ్చటి స్ఫురింప జేయబడినది ఈ సంవాదరూపమగు మహావిద్యకు వ్యాసుడు ఋషి ఈ విద్య పేరు యోగవిద్య యోగేశ్వరుడగు కృష్ణుడు దైవము దీనిని భావన చేయుకొనిది యును పులకలుగలిగి తన్మయత్వము సిద్ధించును దీనికాద్యుఃకగు పేదవ్యాసుఁడే మంత్రి రహస్యముగా గీతనుగూర్చి తన మహా భారతమున నిట్లు జెప్పినాడు.

“గీతా సుగీతా కర్తవ్యా కిమన్యైః శాస్త్ర సంగ్రహైః ।

యా స్వయం పద్యనాథస్య ముఖపద్మా ద్వివిస్సృతా ॥

సర్వశాస్త్రమయీ గీతా సర్వదేవమయో హరిః ।

సర్వరీర్థమయీ గంగా సర్వపేదమయో మనుః ॥

గీతా గంగాచ గాయత్రీ గోవిందేతి హృది స్థితే ।

చతుర్థకార సంయుక్తే పునర్జన్మ నవిద్యతే ॥”

ఇచట భారత సంహితనుండి యుద్ధరింపఁబడిన గీతా మహామంత్రమునకు దీక్షాక్షరములుగ నాలుగు “గకారములు” ఉద్ధరించినాడు. ఇచట మఱియొక చమత్కారముగూడ మన్నది. మహాభారతమును అక్షరస్వరూపమున నేర్పింపదిన వాడు గణాదివతి, అందువలన మంత్రశాస్త్రములోని మహాగణపతి విద్యా రహస్య మిచట సంపుటికరణము చేయబడినది దీనినిబట్టి చూచినచో మహా భారతమంతయు గీత కొకవిధమైన వ్యాఖ్యానమని తోచును. వ్యాసభారతము నామూలాగ్రముగ తదివి దర్శనము చేసికొనిన వారికి మహాభారతము, గీత యనునవి జీవాత్మ వరమాత్మలవలె సాక్షాత్కారమగును. భావ్యాంక్షణములుగూడ

భారతమునకు వడునెదిమిది పర్యములు; గీతకు వడునెదిమిది యధ్యాయములు. భారతమున కాలపురుషుని పాత్ర గీతలో శ్రీకృష్ణుని స్వరూపముగా గోచరించును. పాండవులకు ధర్మజ్ఞుని ద్వారా ఆయా సమయములయందు ప్రత్యక్షమై కర్తవ్యమును బోధించుచు వచ్చి, ఆదివి పరమ కుమారుడగు కాలభైరవ స్వరూపుడుగా కనబడి కావ్యాంకమున సారమేయ యాపుడై స్వర్గారోహణము దాక వెంటవచ్చిన యముడు కాలమునకు స్థూలమగు స్వరూపము ఆ మహాభారతముననే పకల భూభారమును బాపుటకై అవతరించిన వీలస్వరూపుడగు కృష్ణుడు ఈకాలు నతిక్రమించిన యవ్యక్త తత్వము ఈ తత్వమంతయును నర్జును నారదముగా జేసికొని కురుక్షేత్ర సంగ్రామమున రెండు సేనల నడుమ జరుగు చుండు కావ్యత యుద్ధమున తన తత్వమును వాగ్రూపమున వ్యక్తము జేసెను ఈ విధముగ నే దృష్టితో జూచినను మహాభారతమును విశ్వరూపమును, భగవద్గీత యను పురుషోత్తమ స్వరూపమును గోచరించుచునే యుండును. విశ్వయముగ భారతమే భగవద్గీతకు గ్రంథకర్త రచించిన మొదటి వ్యాఖ్యానము అందువలన భగవద్గీతను పేరుగ వచ్చింది వ్యాఖ్యానములు వ్రాయబావినదో నేటి కొందఱు రాజకీయ పేర్లలు భగవద్గీతను గూర్చి యుపన్యాసములు తయారుచేసి పేరు సంపాదించినట్లుండును.

ఈ భారతమునకు సమగ్రమగు వ్యాఖ్య వ్రాసిన శ్రీ వీలకంఠులు మొదలగు మహా విద్వాంసుల భగవద్గీతా వ్యాఖ్య చాల సమగ్రము, సమంజసమునై యొప్పుచున్నది వీలకంఠ పాదుల మతమున సంప్రదాయము లేవిది గీతకర్తవ్యము చెప్పుట తప్పని చెప్పబడి యున్నది ఈయన తన గీతా వ్యాఖ్యప్రారంభమున విట్లు చెప్పినాడు

“ప్రజన్య భగవత్పాదాన్ శ్రీధరాదీం శ్చ సద్గురూన్
సంప్రదాయానుసారేణ గీతా వ్యాఖ్యాం సమారభే ”

శ్రీధర వీలకంఠుల మతమున గీతలోని బ్రహ్మవిద్య యంతయు కర్మ, జ్ఞాన, భక్తులను మూడు కాండలుగ విభజింపబడినది. దీనిలో భక్తియనబడు మహాననా కాండను మించినది లేదనియును, గీతలోని యారేని యధ్యాయము లొక్కొక్క కాండకు పరిపడు వనియును చెప్పబడి యున్నది. అందువలన గీత కేవలము కృష్ణు డర్జునునకు బోధించిన యుద్ధరంగములోని యుద్ధోధయే గాక ననుస్త నృప్తి రహస్యమగు బ్రహ్మవిద్యా పర్యవ్వమవి తెలియబడును. ఈ విషయమునే అనివివేచి తన గీతావ్యాసములలో విట్లు చెప్పినది. “To speak of

the Gita is to speak of the History of the World,.....for the book is not simply the story of the teaching of Arjuna by Sri Krishna ... and all that one can pray in taking up a task so far beyond one's powers is that that flute, whose music compelled melody even from the very stones that heard it may breath the same all-compelling music in the heart of speaker and hearers alike .. not only in its own native land but over all lands, that music has gone and in every country has awakened some echo in receptive hearts. "

ఇక భగవద్గీతలోని కురుక్షేత్రము, పాండవులు, కౌరవులు, మొదలగు దౌర్భేదిక విషయములు ఈ విషయమునకు బాధకములు కావా? యను ప్రశ్నకు కూడ చక్కని వివరణము శ్రీధరాదులు చేసియున్నారు. ఈ విషయమున నీలకంఠపాదు లిట్లనునున్నారు, పేదమునందు "తేషాం కురుక్షేత్రం దేవయజ్ఞనమాసా . అవిముక్తంవై కురుక్షేత్రం దేవానాం దేవయజ్ఞనం వర్షేషాం భూతానాం బ్రహ్మ నదనమ్" అని బహుభంగుల పొగడబడిన కురుక్షేత్రమే యిచ్చుట యుద్ధ భూమిగ వ్యాసునిచే తమక్కరింప బడినది. ఈ విధముగ కర్మకాండ ప్రసిద్ధమగు కురుక్షేత్రమొకటియు, బ్రహ్మ ప్రాప్తిస్థానభూతము అవిముక్తాభ్యుము నగు కురుక్షేత్రము మఱియొకటియు గలదు. జీవరాసులకు ప్రాణోత్క్రమణ సమయమున రుద్రుడు కారకమను బ్రహ్మను చెప్పుచున్నాడు దానివలన జీవి అమృతీ కరణమును పొంది మోక్షము పొందుచున్నాడను విషయము విచ్ఛిట వధ్యాహారము చేసికొని నచో నిండు వర్తింపబడినది బ్రహ్మనదనమగు కురుక్షేత్రమే కురుదేశాంతర్గతమగు కురుక్షేత్రము ధర్మక్షేత్రమేగాని బ్రహ్మనదనముగాదు. కారణమేమనగా ప్రవర్గ్య కాండయందు దానిని ధర్మక్షేత్రమనిమే ప్యవహరింతురు.

సంప్రదాయ సిద్ధములగు ఈ నీలకంఠుల వాక్యముల వలన కర్మభావనకును, బ్రహ్మ భావనకును నడుమ కనిపించి, ప్రమిలనశీయు కల్లోలమే యుద్ధరంగమని తెలియుచున్నది అందును నంధునకు కరిగినవారును పాండురమగు తేజోమూర్తికి కర్లినవారును పేరుగ చెప్పబడిరి. "మామకాః పాండవా నైవ" యనుటలో నంధుని నంతానము మమత్వ భావము కలవారని యర్థము చెప్పబడినది. ఈ విషయమునే నీలకంఠులు "పాండవానాం పృథగ్రహణం తేషు మమత్వాభావ సూచనార్థమ్" అని చెప్పియున్నారు.

ఇక నాదార్మ్యత్రయముయొక్క వ్యాఖ్యానములు జగద్విఖ్యాతములు. ద్వైతా ద్వైత విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయముల ననుసరించి ఈ వ్యాఖ్యలు వ్రాయబడిన

వనియును, భగవద్గీతనుండి తమతమ యభిప్రాయములనే వీరు వ్యాఖ్యానించి చూపి రనియును కొందఱు పాశ్చాత్యుల యూహ. విజమున కీ సిద్ధాంతములు గీతకు తరువాత పుట్టిన వనియు, వారీ సిద్ధాంతముల ననుసరించి గీతకర్తము చెప్పబడు ప్రయత్నించినదియు గూడా వీరి యభిప్రాయము, పాశ్చాత్య మానవపుత్రులగు కొందఱు భారతీయులుగూడ విస్తే యనుకొనుచున్నారు. ఇది కేవలము అవివేకము వలన నవి సులభముగా తేల్చి చెప్పవచ్చును. కారణమేమనగా ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయముల పేర్లు క్రొత్తవియైనను మార్గములు క్రొత్తవిగావు. ఆ మార్గముల కాయాచార్యులు ప్రవర్తకులై భగవద్బుద్ధి వాఙ్మయై నారు. వేదసమ్మత ముగాని యే మార్గమును వారు క్రొత్తగ నూహించిగాని, నమ్మించిగాని యుండ లేదు. వీలకందుల ప్రవచనము చేసిన గీతాసారములగు కర్మమార్గము, జ్ఞాన మార్గము, ఉపాసనా మార్గము అనునవి అనాదిగా వచ్చుచున్న సిద్ధాంతములేగదా ! ఇవియే ఆచార్యత్రయముయొక్క మార్గములనుట సాహసముగాదు. అందువలన గీతకు వీరందరు క్రొత్తయర్థములు చెప్పిననుట తెలియని మాట నర్యకృత సార మగు గీతనుండి వా రాయా మార్గములను ప్రాధాన్య వివక్షతో వ్యాఖ్యానము చేసి రనుట ననుజనము. ఈ ప్రాధాన్య వివక్షవలన నొక్కొక్కప్పు డభిప్రాయములు భేదించవచ్చును. ఉదాహరణకు శంకర భగవద్భాష్యులు జీవాత్మ వరమాత్మల భేదము చెప్పుచు గీతకు వ్యాఖ్యానము చేసిరి భగవద్రామానుజులు పురుషోత్తమ ప్రాప్తి యోగములోని

“ద్వా విమా పురుషౌ లోకే క్షర క్షర యేవచ :

క్షర స్పర్శాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే.

ఉత్తమ పురుష స్తస్యః పరమాత్మేతి ఉదాహృతః.

అను శ్లోకముల ననుసరించి ప్రకృతి, జీవాత్మ, వరమాత్మల వైలక్షణ్యము పాటించుచు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. ఇతరు శంకరు లిట్లనుచున్నారు క్షరమనగా క్షణికమగు ప్రకృతి, అక్షరమనగా వరమాత్మయొక్క మాయాకర్త వీరుకాక ఉత్తమ పురుషుడనగా కావ్యుడు. స్వచ్ఛస్వప్రకాశ జ్ఞానస్వరూపుడు నగు వరబ్రహ్మస్వరూపము.

ఈ శ్లోకమునకే రామానుజు లిట్లనుచున్నారు. “స్వరూపాన్యథా భావత్వమ్, స్వభావాన్యథా భావత్వమ్.” క్షరమనగా జడము, అక్షరమనగా జన్మాదికము నొందుచున్న జీవి. వీనికి పైన మెలగుచుండియు వీరిలో నంతర్యామిత్యమును కలిగి యుండి వీనిని తనయిచ్చాచార జనితములైన న కల్యాణగుణములుగా మెలగువారు పురుషోత్తమము.

దీనికే సర్. యన్ రాకృష్ణగారు శంకరు ననుసరించి కొంత విస్తృతము, అన్వష్టమువగు వ్యాఖ్యను చేసియున్నారు.

"The soul in the everchanging Cosmos is Kshara. Akshara is the eternal spirit, unchanged and immovable, the immutable in the mutable. These two are not irreconcilable opposites, for Brahma is both one and many. The Gita exalts the conception of the personal God who combines in Himself the timeless existance." ఈ వ్యాఖ్యను చదువుటకన్న మూలమును అదివినచో వ్యక్తము స్పష్టతరమగును. ఈ సందర్భమున తిలక్ మహాశయు దీట్లు చెప్పుచున్నారు. "ఈ క్షోకమున చెప్పబడిన క్షరము అక్షరము. అనునది సాంఖ్యియ చెప్పెడి వ్యక్తము అవ్యక్తము అను వానితో సమాన్యకములు. వీనిలో క్షరమనగా గోచరమై నశించునట్టి సాంచ భౌతిక పదార్థము, కాది యంతకుముందు గీతలో వీయక్షర శబ్దము వయమార్లు పరబ్రహ్మకే పర్యాయముగా వాడబడినది. అందువలన పురుషోత్తముని వివేకము చేయుచు నిచ్చుట చెప్పబడిన అక్షరమును, పూర్వము చెప్పబడిన అక్షర పరబ్రహ్మముతో సరిచేయ గూడదు ఇది సాంఖ్యములోనిది గనుక దీని యర్థము చేరు. కాద్దిలో చెప్పవలెననిచో వ్యక్తమునకును, అవ్యక్త ప్రకృతికిని యవ్వలనున్న అక్షరబ్రహ్మము, ఇందు క్షరాక్షరులకు పరమందు చెప్పబడిన పురుషోత్తముడును ఒకటియే యనియును అదియే పరమాత్మ శబ్దవాచ్య మనియును చెప్పవలెను" ఇచ్చట చెప్పిన విషయ మంగీకృతమైనను, కాకపోయినను స్పష్టతరముగా మన్నది

ఇదే విషయమును జ్ఞానేశ్వరి భంగ్యంతరముగ చెప్పినారు. "అకాశమున వెలుగుగాని, చీకటిగాని యుండునట్లు నీప్రపంచమున విద్యుదు వ్యక్తులున్నారు. చారిలో నొకడు కుంటి, గుడ్డి, చెవులు మొదలగు లక్షణములు గలవారు. మఱియొకడు ఈ లోపములు లేనివారు. ఈ యిరువురు నొక తల్లినిర్దలు, ఇరువురు నొకస్కంఠినే యుండురు అందొకవిపేరు క్షరము, రెండవవానిపేరు అక్షరము బ్రహ్మ మొదలు కొని గర్భిణీవపఱుకు చరాచరములలో వింద్రియములకు, మనస్సునకు, బుద్ధికి అందువఱుకుగల సాంచభౌతిక వస్తువేదియైనను నామరూప అవస్థాశ్రయ పేదియై నను కరమనబడును. దీనినే క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగమున క్షేత్రమని చెప్పినారు. అది అత్యయే యైనను ప్రతిబింబము మాత్రమే. నింహము వీటిలో తన ప్రతిబింబమును చూచుకొని కోపోద్దిగ్వికృతమైవట్లు జీవి దీనిని చూచి యనేక భావవికారములను బొందును." ఇందలి వ్యాఖ్యానముగూడ అభిప్రాయభేదములమీద యెట్లున్నను మరలదేమో నగునో గదా ని అక్షరముతో మునుగుగొనుచు మునుగుచునును.

వ్యాఖ్యాతల యరిప్రాయములు పరస్పరము భేదించినంత మాత్రమున ప్రమాదము లేదు. ఏవిలో నేయరిప్రాయమునరియైనది, మూలమునకు నరివోయినది అని చెప్పుట మాత్రము తెలిక గాదు. అర్థములకున్న నేయంశమును విశదీకరించుచున్నవని యాశ వలెను. భగవద్గీత మతగ్రంథము గాదు; తత్త్వ గ్రంథము. అందువలన వ్యాఖ్యాన ములు, ఉపవ్యాసములును అర్థులైన పాదకునకు నహాయము చేయగలవేగాని ప్రారంభదశలో నున్నవానికి గాదు. మూలగ్రంథమును యెవని జీవంతజీవమునుబట్టి వారు దర్శింపవలసినదేగాని మఱియొక తరణోపాయము లేదు. పాదన యనునది నేర్చుకొనునది గాని నేర్చునదిగాదు స్వయంకృపి లబ్ధమైనప్పుడే యది పాదన యనించుకొని కామ్రము దర్శనమగును వ్యాఖ్యాత లెప్పుడును ధన్యులే. వారి పాదన మార్గమున విశినానాధారముగ జేసికొని వారు తరించినారు. అది లేక తేవ లము క్రొత్తయర్థము చెప్పుటయే ముఖ్యముగ నుద్దేశించిన ఆధునికులలో “పతంతి పితరోహి పిషాం యస్త పిండోదక త్రియా” అను వాక్యములలో పితరః అను శబ్దమునకు మనలను నడిపించుచున్న పెద్దలగు రాజకీయవేత్తలనియును, పిండ శబ్దమునకు ఇద్దీ యనియును, ఉదకశబ్దమునకు ఉద్దీదకమగు కాపి యనియును రాజకీయ వేత్తలకు విందులు చేయుట మావినచో వారు ఆధారము లేక నడిబోవుడు రనియును నర్థము జెప్పిన మహానుభావులను గూత నేనెఱుగుదును. అందువలన ఎవనికి తోచినట్లు వారర్థము చెప్పుకుండుటకే గురువరింపరయు, సంప్రదాయము, దాని ననుసరించిన వ్యాఖ్యాన వ్యాఖ్యయు నేర్పడినవి. వ్యాఖ్యలను విడిచిపెట్టుట నరికాదు వీలైనన్ని వ్యాఖ్యలు చదివి మిగిలిన సందేహములు తీరుటకు మరల మూలమునే చమవలయును. లోపల నర్వమును గ్రహించువాడున్నాడు గనుక వాడే యంత్రాయాధముగా నమస్తమును నడుపును. ఈ విషయమునే తిలక్ మహాశయుఁడు చెప్పగా నాయన వ్యాఖ్యలను చమనవద్దవినట్లు అర్థము చేసికొని “సుందరానంద విద్యా వినోద” అను నాయన త్రిదండి గోపాస్వామియొక్క గీతా వ్యాఖ్య కుబోద్ధాతము వ్రాయుచు విందగాలరికినాడు.

మఱియొక రిన్న విషయమును చెప్పి వ్యాఖ్యానముల వరామర్శ ముగించును. భగవద్గీతలో నర్థునుఁడు రథికుఁడు, కృష్ణుఁడు పారథి. గుఱ్ఱములు తెల్లనివి. ఈ రథముయొక్క పరమార్థము తెలియవిదే గీతనర్థము చేసికొనుటకు పునాదిలేదు. అందు వలననే,

తతః క్షేత్రే ర్థయై ర్భుక్తే మహతి న్యందనే స్థితా
మధనః పాండవ త్సైవ దివ్యో శంఖో ప్రదర్శకుః

అనువర్తనతో వ్యాసుడు రథమును యుద్ధరంగమున బ్రవేశపెట్టును ఇందలి గుఱుములు ఇంద్రియములు, రథము శరీరము, రథికుఁ డాత్మ, మనస్సు వగ్రము, వరమాత్మ సారథి. ఈ గుఱుములు తెల్లనివై (వ్యభుములై) మనస్సు బిగ్గబట్టి బయలుదేరినచో వరమమైన మోక్షస్థితి లభించును. ఈ విషయమునే వ్యక్తముగా మనవివక్షలలో.

“అత్మావం రథివం విద్ధి శరీరం రథమేవచ” అవియును “తతోయాతి వరాం గతిమ్” అవియును చెప్పబడియున్నది. ఈ సారథిని గూర్చియే

“ఈశ్వర స్సర్వ భూతానాం హృద్దేశే అర్థవ తిష్ఠతి
బ్రాహ్మయన్ వర్వభూతాని యంత్రాయాదాని మాయయా”

అని చెప్పబడియున్నది, అందువలననే నమస్త దర్శములును తెలిసిన వెనుక ఈసారథిని అనుసరించి పోగలిగిన ఉత్తమ సాధకునకు మతీయోక రహస్యము చెప్పబడినది. దానినే వైష్ణవులు చరమశ్లోకమని చెప్పుదురు. అది

వర్వదర్శాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ ।

అహం త్వ నర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాకురః ॥

ఈ రహస్య ముత్తమ సాధకునకు చెప్పవలసినదే గాని, సామరునకు చెప్పినచో తానుజేసిన నమస్త సావములును భరింపుటకు భగవంతుడు పాపాలలైరవుడై యున్నాడని కొన్ని సామరమతములకు చెందినవారు చెప్పుచున్నట్లు మొనగాడై విరంతుకుడగును. ఈయాద్యంతములు తిన్నగా వ్యాఖ్యానకారుల సంప్రదాయము వనుపరించి గ్రహించినచో గీతామూర్తి ప్రసన్నుచుగును. వ్యాఖ్యానములకు తక్కువ లేదు. రామానుజ, శంకర, మధ్వ, మధుసూదన నరస్యతి, శ్రీకంఠ, అభినవగుప్త, రంతిదేవ, నహ, గుహ, హనుమంత, మనవాళ్ళమని, పికాచ, మొదలగు వలువు రాధాఝ్యులు భగవదీకకు చక్కని వ్యాఖ్యానములు చేసియున్నారు. అధునికులలో తిలక్, ఆరవింద, రాధాకృష్ణ, అనిబిసెంటు, రామదాన, జ్ఞానేశ్వరి, భగవదాది మొదలగు వలువురు వారి శక్తికొలది వ్యాఖ్యానములను వ్రాసిరి. సాధనసంపత్తిగలిగి, గీతావతనముజేసి వ్యాఖ్యానములను పరిశీరించి మరల గీతా జవర్ధానము చేసినచో శీవి ధనుర్ధరుడగు యథునుడై, తోన సారథి లక్ష్మమును చూపువాడై నిలబడుట జరుగును. ఆట్లు నిలబడినచోట సంపద, విజయము, వైభవము, ద్రువముగ విలుచు నని వంజయులు చెప్పియున్నారు గదా !

యత్ర యోగీశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః ।

తత్ర శ్రీ ద్విజయో భూతి ద్ధ్రువా వీతి ర్భూతి ర్భుమః॥

హరిః ఓం కాంతి క్కాంతి క్కాంతిః

క వి త :

అవ్యక్తవేదన

శ్రీ పెండ్యాల చిన రాఘవరావు
'రాజశ్రీ'

నిండు వున్నమ రేయి
వండు వెన్నెల హాయి
నాలోన వీవో, క
ల్లోలాలు రేపె :

కొండ కోనల నీరు
వీండి, జాలుగ పారు
సెలయేటి కలస్సనము
చెవుల తెటులో దోచె :

చల్ల చల్లని గాలి
మెల్ల మెల్లన నీవ
ఉలికిపడి నా మేను
జలదరించె నిదేలో :

కొమ్మ కోనల, కోకి
లమ్మ ' కూకూ ' రవము
కమ్మని స్మృతు లేవో
కల్పించె నా హృదిలో :

మావిగున్నల, లేత
మారాకులను జూచి
మనసులో ఇటులేలో
మమత లుప్పొంగేను :

రమణీయమో ప్రకృతి
కమనీయ దృశ్యాలు
అవ్యక్తమగు నేవో
ఆలోచనల రేపె :
ఆరాటముల రేపె ::
ఆవేదనల రేపె ::

కోటి తారల వెలుగు
మూటగట్టిన మొయిలు
వీటికో నా కనుల
తెంతో వింతగ దోచె :

పుస్తక పరిచయం :

(పమిక్షకుగాను రెండు ప్రతులు పంపవలెను—నంపా.)

జీవనరంగం

మొదటి భాగము

[ఎనిమిది ఏకాంక దృశ్యనాటికలు]

పుటలు 140

వెల : రు. 1.12.0

ప్రచురణ : దేశోద్ధారక గ్రంథమాల, హైదరాబాద్.

ఇందు మల్లిఖార్జున్, ధరణికోట శ్రీనివాసులు, పొట్లపల్లి రామారావు, పోతుకూచి సాంబశివరావు, వట్టికోట అశ్వరుస్వామి, వల్లా దుర్గయ్య, కె. నారాయణరెడ్డి, దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగాల్గ నాటికలు పేకరించారు. పీఠంబదూ సాహిత్య క్షేత్రంలో కృషిచేస్తూ ఇతర రంగాలలో చేయితిరిగినవారే నాటికలు రచించినదం పీఠంలో చాలమందికి ప్రథమ ప్రయత్నంలాగు కనిపిస్తోంది. 'నాటకాంతం హి సాహిత్యం' అన్నట్లు అన్నీ కూలంకషంగా సరిచూచి నాటిక సాహిత్యంలో పూర్వపు ప్రవేశించే వారట. ఒక్కొక్క నాటికకు ముందు రచయితను పరిచయంచేసే చామూచిత్రంతోపాటు వాక్చిత్రం కూడా చేర్చారు ఈ రచయితలు వుట్టిన తేదీలు చూస్తే అందరూ యువకులే అని తెలుస్తుంది తొలినాటిక సంఘర్షణలో మల్లిఖార్జున్ లలిత కళలయిన కవిత్వం, సంగీతం, నృత్యం, శిల్పం, చిత్రలేఖనం వీటిని పాత్రలుగా ప్రవేశపెట్టి వాటిచేత వాగ్వాదం చేయించి, పీఠ వాగ్వాదం మీద తీర్పు 'రసం' చేత చెప్పించి యీ భరత వాక్యంతో ముగింపు చేశాడు.

విరుపేదల జీవన సాధనలో

విరూపించి మీ సామర్థ్యం

చీకటి కుటిలో వెల్లాల వింపుడు

చేకూర్చు డిక అనందం

అవి ఛందోబద్ధంగా నడచిన యీనాటికలో విషయ వన్యక తప్ప విశేషంలేదు. రెండవనాటిక "తామూరు"లో ధరణికోట శ్రీనివాసులుగాడు ఒక సాంఘిక కథ తీసుకున్నాడు. పెళ్లి చూపునికి వచ్చిన వరుడు 'మరళి' దేవకిని చూచి అమ్మాయి వచ్చిందంటాడు. పెళ్లికూతురు మాత్రం తనకి వరుడు వచ్చలేదనడంతో "తామూరు" అవుతుంది, ఇదే యతివృత్తం ఒక ప్రసిద్ధ నాటికగా ఆంధ్రదేశంలో

చాల చోట్ల ప్రదర్శనబొంది బహుమతు లందుకొన్నది. విషయంలోగాని సంభాషణల్లోగాని ఇందులో విశిష్టత కనిపించదు. వీరు అనేక నాటికలు రచించి ఉండటంవల్ల నాటికను నడిపించే నేర్పు కొంతవరకు నేర్చుకున్నారు.

‘వగ’ అనే నాటికలో పాఠకులు ప్రజల్ని పెట్టే హింసలు, అపాఠకుల్ని తప్పించుకోవడానికి ప్రజానాయకులు పడేపాట్లు వర్తిస్తూ చివర బోరిసుల కండ్లలో కారంజల్లి పరాలిఅయిన ప్రజాపేవకుని చర్యతో చమత్కారంగా హాస్యంవ్ని వేళంతో పూర్తిచేశారు ఈ రచయిత పొట్లపల్లి రామారావుగా రనేక నాటికలు పిల్లలకు వ్రాసినవారే అందుచేత ఇది సమర్థతతో నిర్వహించారు, రంగస్థలంమీద ఇది బాగా రక్తి కట్టుంది కూడా: ఇంతకంటే రంగస్థలానికి అనువుగా హాస్య ప్రధానంగా రచించిన నాటిక “పిడుగున్నలు”. ఇందు పాత్రలు భవం, భారం, ఇహం, పరం, కూన్యం, శవం, శివం అరుగురు విద్యార్థులు. పరీక్షల్లో కొత్తగా నున్నాడు చుట్టినవాడు శివం, శవం తండ్రికొడుకులు శవం పరీక్ష తప్పిన కారణం చేత ‘శవాన్ని’ ఏమైనా చేస్తాడేమోనని భయంచేత మిగిలిన స్నేహితులు వన్నాగం వన్ని రకరకాల వేషాలువేసి ‘శవం’ నిజానికి ప్రయోజకుడే అని రుజువుచేసి ‘శివం’ గారి కలాక్షం సంపాదిస్తారు ఇందులో వన్నివేళలన్నీ అనవసరంగా ఉన్నప్పటికీ హాస్యప్రధానం అవడంచేత అంగీకరించ వచ్చు.

“కనువిన్న” అనే నాటికలో చదువుకొన్న భార్యలే కావాలనే ఆధునిక యువకులు వీరయ్య. రఘులు అనే వారిని చూపించి వీరిమధ్య యీ సమస్యపెట్టి చదువు లేకపోయినప్పటికీ సర్వలక్షణ సంపన్న అయిన వధువును పెండ్లిచేసుకోవడంలో తప్పులేదని విరూపిస్తారు ఈ నాటికలో ప్రచారం ప్రధానంగా పెట్టిన కారణంచేత కళ కొంచెం లోపించింది సంభాషణల్లో సహజత్వం చూపడంలో యీ రచయిత వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామిగారు తమనేర్పు విచ్చుకొన్నారు.

“మాయరోగం” అనే నాటికలో ‘శ్యాం’ అనే యువకుడు కాసు ప్రేమించిన సహాధ్యాయుని ఒక యువక వితంతువుకోసం మాయరోగం నటించి తన సహాధ్యాయులయిన యద్దరి యువకుల సహాయంచేత తండ్రిని ఒప్పించి తనకార్యం సాధిస్తాడు. దీనికి మధ్య ఒక పిద్దాంతి, జ్యోతిషం మొదలయినవి వస్తాయి. ఇదే ఇతి వృత్తాన్ని ‘మోలియూర్’ చక్కని నాటికగా వ్రాశాడు. ఇందులో కథావిర్యాణం గాని పాత్రలుగాని సంభాషణలుగాని ఏమీ ప్రయోజనకారులుగాలేవు. ఈ రచయిత

“మధ్యవర్తి” నాటికలు కనుమకరెడ్డి వారాయణరెడ్డిగారు రైతుల్లో పెద్దరికం వహించే ‘మధ్యవర్తి’ శిర్పరుల అవ్వాయానికి యెదురు తిరిగిన రైతుల సాహసాన్ని వారి స్వాభావిక వచన రోరణిలో చక్కగా వర్ణించారు. శ్రీ పాత్రలేని ఈ నాటిక గ్రామవీరుల్లో బహిరంగ స్థలాల్లో ప్రదర్శిస్తే చక్కగా ఉంటుంది.

“అనుమానం” అనే నాటికకు ఇతివృత్తం కాకతీయులనాటి చరిత్రలో రుద్రమాంబికి సంబంధించిన కట్టుకథ: మార్గమధ్యంలో దొంగలు కొట్టిన ఒక పుణ్యశ్రీని రక్షించిన ఆగంతుకుని చూచి అనుమానంతో తన భార్య కీలాన్ని ఒక యువకుడు కంకిస్తాడు విజానికి ఆగంతుకుడు పురుషవేషంలో ఉన్న రుద్రమాంబ అని తెలుస్తుంది. ఈ నాటిక రచించిన దినాకర్ల వేంకటాచారానిగారు కథా సంవిధానానికిచ్చిన ప్రాధాన్యం నాటకీయత కివ్వలేదు మొత్తంమీద ‘జీవనరంగం’లో నాటికలన్నీ ప్రత్యేక ప్రయోజనాలకోసం వ్రాసినవి. రంగస్థలంమీద రక్షితద్రావ్యం. ఏకాంకదృశ్య కావ్యాం అవసరం ఎంతయినా ఉన్న యీ కాలంలో ఇది ప్రజాదరణ పొందగలదని ఆశించవచ్చును.

జీవనరంగం

రెండవ భాగము

[వీడు ఏకాంక దృశ్యనాటికలు]

పుటలు 115

మెరు. 1-12-0

ప్రచురణ : దేశోద్ధారక గ్రంథమాల, హైదరాబాదు.

ఈ రచయితలందరూ కథకులుగా, కవులుగా, విమర్శకులుగా ఆంధ్ర పాఠక లోకానికి పరిచితులయినవారే: కావి పీఠందరూ నాటికా రచనలో ఆరితేరినవారు కారని యీ నాటికలు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. నాటికలో కావలసినవి పాత్రచిత్రిణ, సంభాషణారచన, నాటక సంవిధానం, వస్తువులోని ఐక్యత, ఆయా పాత్ర్రించేత మాటలాడించేటప్పుడు వారిలో కవినాణి వినిపించకూడదు, ఆ నేర్పు లేనపుడు నాటిక వ్రాయడం విఫలమౌతుంది. కథాసంవిధానంలోను, పాత్ర పోషణలోనూ కొంతాన్ని పాటిస్తూ కదనుగుఱచిన రైలిలోనే నాటికరచన పొగించడం ముఖ్య వసరం. వీటన్నిటికంటే నాటిక ప్రప్రథమ ప్రయోజనం రంగస్థల ప్రదర్శన అనేది మననకూడదు. ఈ నాటికలలో చరిత్రలో యీ సంఘటనలలో చరిత్రకు అనేది గాన

కొద్ది మొదటినాటిక 'అరగంబలో అదృష్టం' రచించిన వి. ఆర్. కృష్ణ నాటకానుభవం కలవాడు. అందుచేతనే యిందులో రంగస్థలానుగుణ్యమైన వన్నివేళలు సమకూర్చారు. ఒక ప్రీపాత్రకూడా లేని యీ నాటికలో ఇతివృత్తం— జ్యోతిషమూ పజిల్చూ వమ్మన ఒక వృద్ధవంతుల మానసిక పరివర్తన అరగంబలో అదృష్టం వస్తుందని చెప్పిన జ్యోత్యం వమ్మి అత్రుతతో అదృష్టంకోసం ఎదురుచూస్తే అనుకోని తంతివార్త చూచి ఆకాభంగంతో అనువులు విడుస్తారు. మరుక్షణంలో ఆ యదృష్టం వచ్చినట్లు తంతివార్త వస్తుంది, నాటికలో వన్నివేళలు కృత్రిమంగా ఉన్నప్పటికీ—రచయిత నేర్పువల్ల స్వార్థావికంగానే చిత్రించాడు.

రెండవనాటిక 'మహాశ్వేత' కాదంబరిలోని ఒక చిన్న ఉదంతాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని కవి దాళరథి అల్లిన ఊహకల్పన. ఇందులో కవితా చమత్కృతికిచ్చిన ప్రాధాన్యం నాటకీయత కీయలేదు. అయీ పాత్రల సంధానంలో ఆ పాత్రలూ వన్నివేళలు బదులు దాళరథి కనిపిస్తున్నాడు. మూడవనాటిక పట్నవాన మర్యాదలోకూడా ఇంతే. ఇది వ్రాసినవారు ఇల్లిందం సరస్వతీదేవి. ఈమె కథకురాలుగా వ్యాసకర్మిగా పరిచితురాలు. ఈ నాటికలో యీమె తీసుకొన్న వస్తువు పట్నవానపు సంసారం కష్టాలజీవనం. అతిథివస్తే వాళ్ళెంత నిర్ణయ వహించవలసి ఉంటుందో చూపటానికి ప్రయత్నించారు. నాటికరంగాం విభజనలో కథావికా సంవిధానాన్ని అనుసరించారుకాని నాటికాపద్ధతి చూడలేదు. దాక్షర్యము అనే నాటికలో— రచనాపద్ధతి చక్కగానే ఉంది. కాని యిందులో పాత్రలు కన్యా కుల్యంలోని గిరికాన్ని మనస్సులో పెట్టుకొని కల్పించినట్లు కనిపిస్తాయి. అయితే గిరికం పాత్రలోని ఉదాత్తతగాని, పరిణతికాని లేదు చీటికిమాటికి ఇంగ్లీషులో మాటలాడే యజ్ఞం, పూడి అనే పాత్రలు అహార పరిశోధన అనే మిషతో లోకాన్ని మోసగించడంలోయి కామే మోసంలోపడతారు ఈ నాటిక రచయిత టాగి నారాయణ మూర్తిగారికి నాటికారచన తెలిసివచ్చే ఉంది అందుకే యీ నాటిక ఎంత కృత్రిమ సంఘటనలతో ఉన్నా ప్రదర్శనయోగ్యం అని ఒప్పుకొని తీరాలి

నీతి వియమావళి అనే నాటికలో చిదంబరం అనే బడిపంతులు ఉపాధ్యాయ వదలిలోకూడా రందారకు పాలుపడి ఆ పనికి శిక్ష పొందడానికిబదులు అవిసితి విర్యులనా వదలికి ప్రమోషన్ పొందిన విధానం విరూపింపకం జరిగింది. ఈ రచయిత కళాపథాని యన్. పి. యన్. వేంకటాచార్యులుగారికి నాటికారచనలో అనుభవమునుకూడా కనిపించును అందుకే నాటకరచయిత అనిపించుచున్నాడు.

వర్షాలుగు పాత్రలవరకు పదిహేను విమిషాల నాటికలో ప్రవేశపెట్టి ఏ పాత్రకు తగిన ప్రయోజనంలేకుండా చేశారు.

మిష్టర్ రావు అనే మరోనాటికలో ఒక బిడాయ్ కోరు తెరిసిన పెద్దమనిషిని భోజనానికిపిలిచి, యింట్లో యేవీలూ లేక అతన్ని తిప్పి వంపించివేసిన సందర్భం చిత్రించారు ఈ నాటికారచన బాగానే నడిచినప్పటికీ ప్రధానపాత్రచేత స్వగతాలు చెప్పించడం బాగాలేదు. ఈ సుదీర్ఘస్వగతం లేకపోయినప్పటికీ నాటికలో లోపంలేదు.

చివరినాటిక 'గోకుల విహారి' నృత్యనాటిక రంగస్థలం మీదగాని, సంగీత నాటికగా రేడియోలోగాని ప్రదర్శించడానికి అనువుగా ఉంటుంది. ఈ నాటిక ఇతివృత్తం పోతనామాత్యుడి భాగవతంలో దశమస్కంధ భాగంలోనుండి తీసుకొన్నదని తచి ఏ. నారాయణరెడ్డి స్వీకరించారు రాధనురా, కలకాలం వియదు ప్రేమగాధనురా, గాయపడిన వలపుగుండె బాధనురా -వంటిప్రాచీన చక్కగా కూర్చున్నవర్ణనలు, మాటల సౌంధ్యతోపాటు విషయ చమత్కృతికూడాఉంటే ఈ నాటిక యింకా బాగా రక్తికట్టింది.

మొత్తంమీద యీ నాటికలన్నీ సంపుటలుగా వెలువడిన కారణంచేత, తెనుగునాట ఈనాడు దినదిన ప్రవృత్తమానమవుతున్న నాటక కళాప్రోత్సాహానికి తోడ్పడుతున్నాయి. వివిధ కళాకాలాలు, యువజనసంఘాలు, పౌరస్వత సమితులూ ఆమెయ్యార్ నాటికలు ప్రదర్శించాలని కురూపాలం కనకశక్తిస్తున్నాయి కాని నాటిక తగిన మంచి నాటికలు పేకరించలేక పోతున్నాయి ఈ కొరత తీర్చడానికి, 'జీవనరంగం' వంటి నాటికా సంపుటలు ఎన్ని వచ్చినా స్వాగత మీయవలసిందే !

‘శ్రీవాళ్ళవో’

క ర్పూ ర ద్వీ ప యా త్ర

(పిల్లల సవరి)

రచయిత శ్రీ వోరి నరసింహశాస్త్రి

వెం క 1-4-8

సాహితీసమితి—రేపల్లె (గుంటూరుజిల్లా)

“కర్పూర ద్వీపమనేపేరు మీకు, కొత్తగా ఉన్నదేమోకాని జ్ఞానులంతా పరిగిందే అది. కొంతమంది దాన్ని శైత దీపమన్నారు. కొంతమంది శివగద

మన్నాడు కొంతమంది తైలానమన్నారు. మరికొంతమంది బ్రహ్మలోకమన్నారు. ఏమన్నా ఒకటి, అతడు మనమంతా ఆ కర్పూరద్వీపంలో ఉండే అది దంపతుల పిల్లలమే" అని శ్రీ నరసింహశాస్త్రిగారు పుస్తకాన్ని ముగించారు.

నృసింహ పురాణంలో "అదియు మహిమయు నేర్పడ నాదిపురుష దొకడ యోగ నన్యుల తెలుగంగా దరముగాడు కమలభవాది దివిజవంద్యు మది మహా ద్యుతము మహిన్" అని శ్వేత ద్వీపం వర్ణింపబడింది. ఆ వర్ణన హృదయానికి హత్తుకోగా శ్రీ శాస్త్రిగారు కర్పూరద్వీపాన్ని సృష్టించారు.

శ్రీ నారాధ నరసింహశాస్త్రిగారు సాహితీలోకానికి సుపరిచితులు. నవ్యసాహిత్యోద్యమ కర్తలలో ఒకరు. ప్రముఖులు.

ఈ నవల 12 సంవత్సరాల వయస్సుగల పిల్లలకోసం వ్రాయబడ్డది. అటువంటి పిల్లలు వింటూఉండగా వారి తెంతవరకు అర్థమవుతున్నదో తెలుసు కొంటూ ఈ నవలను రచించానని శ్రీ శాస్త్రిగారు తెలియజేస్తున్నారు. గహనమైన విషయాన్ని సులభతైలిలో పిల్లలకందరికీ అర్థమయ్యేటట్లుగా రూపొందించిన శ్రీ శాస్త్రిగారి ప్రతిభ అనన్యమైనది.

"కర్పూరద్వీపానికి ఒక నావ వస్తుంది. దానిపైన నలుగురు జంటపిల్లలు నెమ్మి, రాజహంసలై, చిరుకలై, కోకిలలై ఎక్కి ప్రయాణం చేస్తారు. ఈలోకానికి చేరుకుంటారు కొంత పుణ్యమూ, కొంత పాపమూగూడా చేస్తారు. ఆ కొద్దిపాపం ఆచటవిందడానికి నరకలోకంలోనికి పోతారు. నరకంలో పాప వివృత్తివిపొంది ఆకాశ గంగలో స్నానంచేసి దివ్యదేహాలు ధరించి స్వర్గం చేరుకొంటారు. కొంతకాలానికి ఈలోకం చాలా కష్టంలో ఉండడంచూచి, జాలిపడి అష్టవసువులైన ఆ ఎనిమిదిమందీ మానవరూపంధరించి తిరిగి ఈ లోకంలోనికి వస్తారు. ఈ లోకాన్ని "మధురమూ, సుందరమూ, వన్యార్థ ప్రదర్శకమూ" చేసి ఈ లోకమే స్వర్గంకంటే మేలనిపించేటట్లు చేస్తారు. చివరకు సూర్యమండలం మధ్యగుండా ఒకరూ, చంద్రమండలం మీదుగా మిగిలిన ఏడుగురూ కర్పూరద్వీపం చేరుకొంటారు. ఆకాశంలో వక్షత్రాలనడుమ కాంతిమేఘంవలె కనుపించే కర్పూర ద్వీప వర్ణనతో కథ ముగుస్తుంది.

"మన నవరూపం మనం తెలుసుకొంటే మనమెక్కడఉంటే అదే కర్పూర ద్వీప మవుతుం" దని నవలకు కర్పూర పీఠాసనం సమర్పింపబడింది.

శ్రీ శాస్త్రిగారు ఈ సవలను ఒక కావ్యంగా చిత్రించారు. సవలలో ప్రసన్నతా, ఉదాత్తతా తొణికిసలాడుతున్నవి. కథావస్తువులోనూ, భాషలోనూ, భావ వ్యక్తికరణంలోనూ నైర్మల్యం ఎక్కడికక్కడ వ్యక్తమవుతున్నది రాజహంసం వడకలు, మయూరవర్ణ వైచిత్ర్యం, చిలుకల ముద్దవలుతులు, కోకిలల కుహకుహ వాదాలు పాశుకులను ముగ్ధులను చేస్తున్నవి.

వర్ణనలు చేసేటప్పుడు శాస్త్రిగారు పిల్లలకు బోధవడే ఉపమానాలనే విరివిగా గ్రహిస్తూ మధ్యమధ్య ఒక్కొక్క గంటీర విషయాన్నిగూడా ఉపమానంగా గ్రహించారు. ఉదాహరణకు మానవ చరోచరంలో ఏదో చిన్న చప్పుడైందని వర్ణిస్తూ మధ్యలె వాయించేటప్పుడువేసే ముక్తాయంపులాంటిది, తాళముగావేసే చిటికలాంటిది అంటూ మధ్య “యోగులు మూలాధారచక్రంలోనుండి కుండలినీ శక్తిని లేవదీసే టప్పుడు వినబడే ధ్వనిలాంటిది” అని వర్ణిస్తారు. నాలుగు తెరిసిన ఉపమానాలమధ్య ఒకటి తెలియచిది వచ్చినా కథాగమనానికి యిబ్బంది ఉండదు.

భారతీయ సంస్కృతియెడల శ్రీ శాస్త్రిగారికిగల గౌరవం ఆంధ్ర దేశంపై ఆంధ్రభాషపై వారికున్న అమితమైనప్రేమ ఈ సవలలో మన కడుగుడుగున గోచరిస్తుంటాయి.

పాశ్చాత్య నాగరికతపై తమకున్న కోపమంతా తీరేటట్లుగా శాస్త్రిగారు “అర్థాలు కామాలు పెంచుకొని దుక్క బరిగొరవి పాశ్చాత్య నాగరికతను తిట్టి బోళాడు కొన్ని కొన్నిచోట్ల సామాన్య పాఠకులు ఏరితానాంతో ఏకీభవించడం కష్టమనిగూడా అనిపిస్తుంటుంది.

శ్రీ శాస్త్రిగారు సరకాన్ని గురించిగూడా సవలలో విపులంగా వర్ణించారు. ఇంత సుదీర్ఘమైన సరకయాతనల వర్ణనకు పిల్లల కోమల హృదయాలు తట్టుకోలేకపోయాయి. ఈ సవలలో ఈ భాగం లేకుంటేనే బాగుండేది. ఉన్నా ఏదో కొద్దిగా వర్ణించబడితే బాగా ఉండేది.

ఈ పుస్తకం ఇంకా అందంగా ముద్రణ కావాలి. చక్కని ముఖచిత్రం, మంచి కాగితం, మంచి అచ్చు, మంచి చిత్రాలతో పుస్తకం అచ్చు కావాలి.

దారి సాహిత్యంలో కర్పూరదీప్తవయాత్ర ఉత్తమమైన కృతి.

వ్యవృత్తైన కర్పూర వాసనల గుణాశింషుచేత ఆకర్షించబడి దారి దారికదా పెద్దట్లాగూడా ఈ సవలను చదివి ఆనందింతురుగాక.

—శిబుపుటూరి రాఘవాచార్యులు.

గేయం :

ప్రేమ తత్వం

— శ్రీ జయంతి

అందం, ఆ
శ్లేషించిన
హృదయాన్నే
దూనుకొపోయె—
అనురాగపు
పిపాసయే
శ్రుతికలియని
స్వరమయ్యెను—
ఆరాధన
మొనరించిన
దవరోధం
కల్పించెను—
ఆనందం
అందనిదై
యెడమోతూ
దిగులొందెను—
యవ్వనమే
నవ్వలేక
పలవిస్తూ
పాలిపోయె—
ఆవేదన
ఉపకమింపక
ఉప్పొంగిన;
ప్రేమతక్య
ప్రణతి యేదో ?

ప్రేమించిన
ఫలియించిన
అమృతపాత్ర
మాను ప్రేమ;
విఫలమైన
విషపాత్రగ
రూపొందును—
విషమించిన
ప్రేమలోన
బ్రతికించెడి
జీవ మేదో ?
రాగద్వేష
లయమైనది
ప్రేమెందును
గ్రుడ్డిదియై
ప్రేమకున్న
స్వభావమే
ద్వంద్వభావ
స్పందనమా—
చిగుర్పుటో
మోడపుటో
ప్రేమపాక
స్పర్శపుటే.

హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘం సర్వసభ్య సమావేశం

గడచిన మేనెం 22 వ తేదీ సాయంత్రం గం. 5-30 లకు హిందీ ప్రచార సంఘ కార్యాలయ భవనంలో హిందీ ప్రచారసంఘ సర్వసభ్య సమావేశం జరిగెను. శ్రీ స్వామీ రామానంద శీర్షగారు సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించిరి. అధ్యక్షినికి ఒకనైపున దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ ఉపాధ్యక్షులు, హైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి గౌ. బాదుగురి రామకృష్ణరావుగారు, ఇంకొకనైపున దక్షిణ భారత హిందీప్రచారసభ ప్రధాన కార్యదర్శి శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ, గౌ. జి. యస్. మేల్కోటిగారియీ అసీనులైరి ప్రముఖులు అనేకమంది సమావేశానికి హాజరైరి. కార్యాలయ భవనం త్రివర్ణ పతాకంతోనూ, మామిడి తోరణంతోనూ అందంగా అలంకరించ బడెను. మహాత్ముని ఆశీర్వాద బలంతో దాదాపు 37 సంవత్సరాలుగా దక్షిణ దేశంలో హిందీ ప్రచారాన్ని వదిలిపెట్టు దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారవత కార్యవర్గం క్రిందటి మార్చి నెలలో ఆంధ్ర, తమిళ, కేరళ, కర్ణాటక శాఖలకు వలెనే హైదరాబాదు శాఖకు గూడా స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి నొసంగడానికి నిర్ణయం చేసింది. ఆ నిర్ణయ ఫలితమే ఈ సమావేశం. వియమావళి ప్రకారం స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని పొందడానికి సంవత్సరం చందా రు. 10-0-0 లు యిచ్చే వారు 50 మంది సభ్యులున్నా చాలును. అయినా హైదరాబాదులోని హిందీ అభిమానులు 140 మంది సభ్యులుగాచేరి తమకుగల హిందీ శాఖాభిమానాన్ని వెల్లడించారు. దాదాపు ప్లేటులోని అన్ని జిల్లా ప్రతినిధులూ సమావేశంలో పాల్గొన్నారు.

శ్రీ స్వామీజీ తమ ప్రారంభోపన్యాసంలో సంఘం యాజమాన్యాన హైదరాబాదులో జరిగిన హిందీ ప్రచార వివరాలను తెలియజేసిరి. ఈ సంఘానికి స్వతంత్ర ప్రతిపత్తి విచ్చుటకు నిర్ణయించిన కేంద్రసభ కార్యవర్గంవారికి తమ ధన్యవాదాల వర్పించిరి.

సంఘకార్యదర్శి శ్రీ వేమూరి ఆంజనేయ శర్మగారు సంఘకార్య వివేదికను చదివి వినిపించిరి.

శ్రీ మొటూరి వక్కనారాయణగారు దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ దక్షిణ దేశంలో జరిపిన హిందీ ప్రచార వివరాలను సంక్షిప్తంగా తెలియ జేసిరి. తమిళ దేశంలో వరుస్తున్న హిందీ వ్యతిరేక స్వరూపాన్ని తెలియజేస్తూ దక్షిణదేశంలో తమిళనాడులో గూడా హిందీభాష యెడల ఏవగింపు లేదన్నారు. ఈనాడు తమిళ దేశంలో వెయ్యిమంది హిందీ కార్యకర్తలు పనిజేస్తున్నారనీ, ఆ ప్రాంతంలో హిందీ ప్రచారానికి పెద్దపనిపడుతున్న దనాన్ని అంతనూ తమిళ సోదరులే యిస్తున్నారనీ అన్నారు ఉత్తర దేశంలోనుండి హిందీ అతివాదులు అప్పుడప్పుడు వారికి తోచినట్లుగా మార్పులు కూడా ఉంటే, వారి మాటల వలన బయలుదేరి సందేహాలు హిందీ వ్యతిరేకద్యమానికి దోహదం చేస్తున్నవని అన్నారు. హైదరాబాదు రాజ్యంలో ప్రజలు, ప్రభుత్వమూ అత్యుత్సాహంతో హిందీ ప్రచారానికి తోడ్పడుతున్నందులకు తమ సంతోషాన్ని ప్రకటిస్తూ సంఘానికి ఆర్థిక సహాయం చేస్తున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వంవారికి తమ అభినందనలను తెలియ జేసిరి.

ముఖ్యమంత్రి శ్రీ రామకృష్ణరావుగారు స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని పొందుతున్న హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘాన్ని కేంద్రసభ పక్షమున ఆశీర్వదించిరి. దక్షిణ దేశస్థులు హిందీ నేర్వకపోతే ఉత్తరాది వారికంటే వెనకబడిపోగలరని హెచ్చరించిరి ఉత్తర దేశంలోని హిందీ వాదులకు తామె సమస్యలోని చిక్కులు అర్థం కావడం లేవనీ, వారిలో ఉదారత బొత్తిగా లోపిస్తున్నట్లే కనబడుతున్నదనీ ఏవిషయంలోనైనా "అతి"గా వ్యవహరిస్తే అది చెడు ఫలితాలకు దారి తీయగలదని అనిరి. కేంద్ర ప్రభుత్వం వారిచే నియమింపబడనున్న హిందీ కమిషన్ వారు అన్ని విషయాలనూ గమనించి దేశానికి సరియైన మార్గాన్ని చూపించగలరనిరి.

హైదరాబాదు ప్రభుత్వం హిందీ ప్రచారానికి ఇతడికంటా తోడ్పడగలదనిరి. ప్రస్తుతం హైదరాబాదులో పనిచేస్తున్న హైదరాబాదు హిందీ ప్రచారకసంఘము, హైదరాబాదు రాజ్య హిందీ ప్రచారసభ ఈ రెండింటికీ హైదరాబాదు ప్రభుత్వం నుండి సంఘానికి రు. 15000-0-0 లు, వర్షకు 18000-0-0 లు గ్రాంటుగా యివ్వగల మనిరి. రెండు సంవ్సలా హిందీ వ్యాప్తికి పనిచేస్తున్నవనీ, ఈ రెండింటిలో హిందీ ప్రచారసంఘం మాతృభాషలను కూడదీసుకొని పడుస్తున్నదనీ, ఈసంవ్స లోని ప్రత్యేక విశిష్టత ఇదేననీ అనిరి.

మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర భాషాసభ కార్యదర్శి శ్రీ గో. ప. నేనేగారు తమ వంశ సక్షమున హైదరాబాదు హిందీ ప్రచార సంఘమునకు తమ కుభాకాంక్షల సందేశేసిరి.

ఈ క్రింది కార్యవివరణక వర్గం ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకొన బడెను.

ఆద్యక్షులు : శ్రీ స్వామి రామానందతీర్థగారు

ఉపాద్యక్షులు : శ్రీ గౌ. డా. జి. యన్. మేల్కోవేగారు

శ్రీ గౌ. డా. యం. చెన్నారెడ్డిగారు

కార్యదర్శి : శ్రీ వేమూరి అంజనేయశర్మగారు

వర్తమానము : శ్రీ జె. వి. నరసింగరావుగారు

(ఆద్యక్షులు, సైదరాబాద్ ప్రజేక్ కాంగ్రెసు)

.. వల్లెర్ల హనుమంతరావుగారు

(ఉపమంత్రి — రెవిన్యూ)

.. బొమ్మకంటి నత్యనారాయణరావుగారు

(ఆద్యక్షులు, శిల్పా కాంగ్రెసు సంఘము, అమ్మంమెట్ల)

.. యం. బి. గౌతమ్ గారు, యం. ఎల్. పి.

(కార్యదర్శి, హరిజన సేవకసంఘము)

.. వరచా రంగారావుగారు, బి.పి.బి.ఎల్.

(హనుమకొండ)

.. దేవీసింగ్ చౌహాన్ గారు

(మాజీ విద్యాలయమాత్యులు)

.. ఆర్. యం. శోషిగారు, యం. ఎ

.. వినాయకరావు చారరాజ్ కర్, బి.ఎ.బి.ఎల్.

.. యన్. ఆర్. దేశపాండేగారు

.. పంపన గౌడగారు

(డిప్యూటీ డిప్యూటీ, సైదరాబాద్ అసెంబ్లీ)

.. తాళ్లూరి అర్జేంద్ర శర్మగారు, యం.ఎ.

.. జె. కె. ప్రాజెక్టువార్యగారు, యం.ఎల్.ఎ.

.. పండిత వరేంద్రగారు, యం.ఎల్.ఎ.

.. చంద్రశేఖరపాటిగారు, యం.ఎల్.ఎ.

.. రామకృష్ణ భూక్ గారు

.. బంకటలారీ బి.బి.బి.బి.బి.

శ్రీమతి ప్రభుత్వాలయ దేశమత్ గారు

రామకృష్ణదూక్ గారి దవ్వనాదాంకో నమావేళం ముగిసెను.

హిందీ సంఘ కార్యకర్తలు

శ్రీ ఫోమనాథ్, సంగరకులు, గుల్బర్గా,

శ్రీ తేజనారాయణాచార్య,
ప్రధానాధ్యక్షులు
హిందీ ప్రకాశ విద్యాలయం
హైదరాబాదు

శ్రీ గుంబుజ్జీ రాజగోపాలం,
మూర్ఖాపేట

శ్రీ రాజేంద్ర ప్రసాద్,
అధ్యక్షులు
ఏ భా హిందీ ప్రచార సభ

శ్రీ సర్వనారాయణ్,
ప్రధాన కార్యదర్శి,
ఏ భా హిందీ ప్రచార సభ

